مىللىتىمىز تۈرك دىنىمىز ئىسلام
ۋەتىنىمىز شەرقى تۈركىستان

1993- يىل 9- ئاي (4- سان)

شەرقى تۈركىستان ياشلىرى

Üçretsizdir — ئايلىق سىياسىي گېزىت — AYLIK SIYASI GAZETE

Doğu Türkistan Gençleri

شەرقى تۈركىستان ھەيئىتى ئوتتۇرا ئاسىيا تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى ۋە بىر قىسىم ئىسلام دۆلەتلىرىنىڭ تۈركىيەدىكى باش ئەلچىلىرىنى زىيارەت قىلدى

(ھەيئىتىمىز قىرغىزىستان ئەلچىسى بىلەن بىرگە)

تۇز مۇخبىرلىرىمىز خەۋىرى: 1993- يىلى 9- ئاينىڭ 16- ۋە 17- كۈنلىرى، تۈركىيەدىكى شەرقى تۈركىستان ۋەخپىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، دوسېنت، دوكتور مۇلتان ماھمۇت قاشقارلى باشچىلىقىدىكى شەرقى تۈركىستان ۋەكىللەر ئۆمىكى ئەنقەرەگە بېرىپ، قىرغىزىستان، قازاقىستان، ئۆزبېكىستان، تۈركمەنىستان قاتارلىق ئوتتۇرا ئاسىيا تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى ھەمدە ئەزەربەيجان، پاكىستان، ئافغانىستان قاتارلىق ئىسلام ئەللىرىنىڭ تۈركىيەدىكى باش ئەلچىلىرى ۋە باش ئەلچى ياردەمچىلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇلار بىلەن دوستانە قىزغىن سۆھبەتلەشتى. (داۋامى 2- بەتتە)

(ھەيئىتىمىز ئەزەربەيجان ئەلچىسى بىلەن بىرگە)

(ھەيئىتىمىز ئۆزبېكىستان ئەلچىسى بىلەن بىرگە)

چىن ھۆكۈمىتى پۈتۈن كۈچىنى شەرقى تۈركىستاندىكى نېفىتنى ئېچىشقا قاراتتى

قىزىل چىننىڭ ئەڭ چوڭ سىياسىي گېزىتى «خەلق گېزىتى» نىڭ 1993- يىل 8- ئاينىڭ 25- كۈنىدىكى سانىدا «قۇرۇقلۇقتىكى نېفىت ئۈمىدى غەربتە» دېگەن ماۋزۇدا ماقالە بېسىلغى، بۇ ماقالىنىڭ ئەينەن تەرجىمىسى تۆۋەندىكىچە:

«چىن نېفىت، تەبىئىي گاز باش شىركىتىنىڭ باش دىرېكتورى ۋاڭ تاۋ بۈگۈن مۇخبىرلارغا بەرگەن ئاخبارات ئېلانىدا تەكلىپ قىلىنغان چىن ۋە چەتئەل مۇخبىرلىرىنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىدا مۇنداق دېدى:

90- يىللاردىن بۇيان، دۆلىتىمىزنىڭ قۇرۇقلۇق نېفىت سانائىتىدە «شەرقتىن مۇقىملاشتۇرۇپ، غەربتىن تەرەققىي قىلدۇرۇش» ستراتېگىيىسى ئەستايىدىل يولغا قويۇلۇپ، تەرەققىياتنى تېزلىتىشتەك ياخشى ۋەزىيەت بارلىققا كەلتۈرۈلدى».

«ۋاڭ تاۋ مۇنداقلارنى ئاشكارىلىدى: تېخى تولۇق ئېچىلمىغان غەربىي رايوندىكى تەدرىجىي تەكشۈرۈش ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىيىتى كىشىنى خۇشال قىلىدۇ. مۆلچەرلىنىشىچە، بۇ يىل 15 مىليون توننا نېفىت ئىشلەپچىقىرىلىدۇ. بولۇپمۇ، شىنجاڭدىكى تارىم، جۇڭغار، تۇرپان - قۇمۇل ئۈچ ئويمانلىقتا بۇ يىلدىن كېيىنكى بىر قانچە يىلدا نېفىتنىڭ زاپاس مىقدارى ئېنىقلىنىشتەك يۇقىرى كۆتۈرۈلۈش باسقۇچى بارلىققا كېلىدۇ. تارىم ئويمانلىقىدا، 6 نېفىتلىك ۋە تەبىئىي گاز مەيدانى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاندى ھەمدە بىر خىل سانائەت خاراكتېرلىك نېفىت، تەبىئىي گاز قۇرۇلما بەلۋىغى بايقالدى. تۆۋەندە، جەنۇبىي يۈگۈر قاتار-

داۋامى 3- بەتتە

ئاۋۇستىرالىيە كىشىلىك ھوقۇق ئۆمىكى شەرقى تۈركىستاننى زىيارەت قىلدى

«شەرقى تۈركىستان خەۋەرنامىسى» 1993- يىلى ئاۋغۇست سانىدىكى خەۋىرى: ئاۋۇستىرالىيە كىشىلىك ھوقۇق تەكشۈرۈش ئۆمىكى، شەرقى تۈركىستاننى زىيارەت قىلىپ، بۇ رايوندىكى يەرلىك تۈركلەرنىڭ ئېغىر ھالەتتە ئۇچراۋاتقان ئىلىغى ھەققىدە بىر يۈرۈش پاكىتلىق ماتېرىياللارغا ئېرىشتى. ئاۋۇستىرالىيە ھۆكۈمىتىنىڭ قوللىشى بىلەن بۇ رايونغا زىيارەت ۋە تەكشۈرۈشكە كەلگەن 10 كىشىلىك ئۆمەك، 1992- يىلى ئوكتەبىردا، شەرقى تۈركىستاندا كوممۇنىست خىتاي ھۆكۈمىتى يولغا قويۇۋاتقان كىشىلىك ھوقۇق تاجاۋۇزچىلىقىغا دائىر ئەھۋاللارنى تەكشۈرۈپ، بۇ يەردىكى يەرلىك تۈرك مىللەتلىرىنىڭ سىياسىي، مەدەنىي ۋە دىنىي جەھەتتە ئېغىر بېسىمغا ھەمدە ئېزىلىشكە ئۇچراۋاتقانلىقىنى كۆردى. بۇ ۋەكىللەر ئۆمىكى تەييارلىغان دوكلاتتا، كىشىلىك ھوقۇق تاجاۋۇزىدىن كېلىپ چىققان ۋە شۇ ۋەتەن يەرلىك كىشىلەرنىڭ خىتايغا قارشى پوزىتسىيىسىنىڭ ناھايىتى جىددىي ئىكەنلىكى كۆرسىتىلگەن. دوكلاتتا يەنە، ئۇيغۇرلار خىتايلارنىڭ شەرقى تۈركىستاننى كونترول قىلىشىغا پۈتۈنلەي قارشى ئىكەنلىكى، كىرا جىدا ئىلىق ۋە سىياسىي ھوقۇقلىرىنىڭ، شۇنداقلا تېنىچ يول بىلەن قارشىلىق بىلدۈرۈش ھوقۇقىنىڭ خىتايلار تەرىپىدىن دەپسەندە قىلىنىۋاتقانلىقى ئالاھىدە تىلغا ئېلىنغان. ئۇيغۇرلار شىكايەت قىلىپ، خىتايلارغا بېرىلگەن خىزمەت

داۋامى

شەرقىي تۈركىستان ھەيئىتى ئوتتۇرا ئاسىيا تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى ۋە بىر قىسىم ئىسلام دۆلەتلىرىنىڭ تۈركىيەدىكى باش ئەلچىلىرىنى زىيارەت قىلدى

(بېشى 1- بەتتە)

شەرقىي تۈركىستان ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدە، تۈركىيە شەرقىي تۈركىستان كۆچمەنلەر جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئادۋوكات ئابدۇلھەمىت ئەرباش، ھارماس ئىستىقلالچىمىز ۋە بايراقدارىمىز ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىننىڭ ۋاكالەتچىسى ۋە ئوغلى ئارسلان ئالپتېكىن، سابىق شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى مەرھۇم مەسئۇت سابىرىنىڭ قىزى گۈلتېكىن خانىم، دېپلومات مۇھەممەت نىياز مەھمۇت ئوغلى قاتارلىقلار بار.

(ھەيئىتىمىز تۈركمەنىستان ئەلچىسى بىلەن بىرگە)

شەرقىي تۈركىستان ۋەكىللەر ئۆمىكى 9- ئاينىڭ 16- كۈنى ئالدى بىلەن، قىرغىزىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ باش ئەلچىسى تۇرلەمۇش ئوغايىپ، ئۆزبېكىستاننىڭ باش ئەلچىسى ئەبەيدۇللا ئابدۇرازاق، تۈركمەنىستان باش ئەلچى ۋەكىلى ئاتىنا گۈللى نۇرمۇھەممەتلەر بىلەن كۆرۈشكەندە، باش ئەلچىلەر تۈركىستان ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ زىيارىتىنى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

ئۆمەك باشلىقى مۇلتان ماخمۇت قاشقارلى باش ئەلچىلەرگە مۇنداق دېدى: «ئوتتۇرا ئاسىيا تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ دۆلەت بايرىقى ئارقا- ئارقىدىن بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا ئېسىلغاندا، پۈتۈن شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ كۆزىگە ئىسسىق ياش كەلدى، چۈنكى، سىلەرنىڭ مۇستەقىللىقىڭلار ئوخشاشلا بىزنىڭمۇ مۇستەقىللىقىمىز، پۈتۈن شەرقىي تۈركىستان خەلقى سىلەرنىڭ مۇستەقىللىققا ئېرىشكەنلىكىڭلارنى قىزغىن تەبرىكلەيدۇ».

ئارقىدىنلا مۇلتان ماخمۇت قاشقارلى مۇنداق دېدى: «ھازىر، ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرىدە كۆپلىگەن شەرقىي تۈركىستانلىق خەلق ياشىماقتا، بۇ جۇمھۇرىيەتلەر شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە باشپانا بولۇپ، ئۇلارغا ھەر قايسى جەھەتلەردىن ئاتىدارچىلىق ۋە غەمخورلۇق قىلىپ كەلمەكتە، بىز شەرقىي تۈركىستان خەلقى سىلەرگە چوڭقۇر مىننەتدارلىق بىلدۈرىمىز».

باش ئەلچىلەر ئۆمىكىمىز ئەزالىرىغا مۇنداق دېدى: «بىز شەرقىي تۈركىستان بىلەن تارىختىن بۇيان ئىناق دوست بولۇپ كەلگەن، مۈرىنى- مۈرىگە تىرەپ كۈرەش قىلىپ، ئانىلىق مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى ئورتاق يارىتىپ كەلگەن، ھازىر ئوتتۇرا ئاسىيا تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرىدە ياشاۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىق قېرىنداشلىرىمىز يېڭىدىن مۇستەقىللىققا ئېرىشكەن بۇ تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ دۆلەت قۇرۇلۇشىغا زور ياردەم بەرمەكتە. ئىشىنىمىزكى، بىزنىڭ ئۆز ئارا دوستلۇقىمىز تارىخ سەھىپىسىدە مەڭگۈ ئاقلىق تۇرۇپ چاقنىغۇسى».

(ھەيئىتىمىز پاكىستان ئەلچىسى بىلەن بىرگە)

شەرقىي تۈركىستان ۋەكىللەر ئۆمىكى، سەئۇدى ئەرەبىستان باش ئەلچىسى تاجى ساددىق ئۇفتى، ئافغانىستاننىڭ مۇۋەققەت ئەلچىسى ئازىم تاسىم زىبلا ۋە پاكىستان باش ئەلچى ۋەكىلى ئاتتىيا ماھمۇت خانىملار بىلەن كۆرۈشكەندە، بۇ ئىسلام ئەللىرىنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيان شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە دوستانە قول سۇنۇپ كەلگەنلىكى، شۇنداقلا، نەچچە ئونمىڭلىغان شەرقىي تۈركىستانلىق ھاجىلارنى قوبۇل قىلىش، كۈتۈۋېلىش جەھەتلەردە زور تىرىشچانلىق كۆرسەتكەنلىكى ۋە غەمخورلۇق قىلغانلىقىنى مەدھىيىلىدى، شۇنداقلا بۇمۇناسىۋەت بىلەن ئۇلارغا سەمىمىي رەھمەت ئېيتىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بۇ ئىسلام ئەللىرىنىڭ باش ئەلچىلىرىمۇ شەرقىي تۈركىستان خەلقى بىلەن بولغان دوستلۇق ۋە قېرىنداشلىقنى مەڭگۈ قەدىرلەيدىغانلىقىنى ھەمدە، شەرقىي تۈركىستان ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ بۇ قېتىمقى زىيارىتىدىن كۆپ خۇرسەن بولغانلىقىنى بىلدۈردى.

ئاخىرىدا، شەرقىي تۈركىستان ۋەكىللەر ئۆمىكى بۇ تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى ۋە ئىسلام دۆلەتلىرى باش ئەلچىلىرىنى، ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىن 9- ئاينىڭ 25- كۈنى ئىستانبۇلدا تۈركىيەدىكى شەرقىي تۈركىستانلىقلارغا ۋاكالىتەن بېرىدىغان زىياپەتكە تەكلىپ قىلدى، باش ئەلچىلەر بۇ تەكلىپنى خوشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدى.

(ھەيئىتىمىز ئافغانىستان ئەلچىسى بىلەن بىرگە)

شەرقىي تۈركىستان داۋاسى دۇنيا مەتبۇئاتىدا

گېرمانىيىنىڭ «دەر شپىگەل» دېگەن ھەپتىلىك ژۇرنىلىنىڭ 1993- يىللىق 33- سانىدا، چىن ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستاننى مۇستەملىكە قىلىۋالغانلىقى ھەققىدە بىر ماقالە بېسىلدى. بۇ ماقالىدە، چىن كوممۇنىستلىرىنىڭ 1949- يىلى شەرقىي تۈركىستاننى ئىشغال قىلغاندىن كېيىنكى ئەھۋاللارغا قارىتا ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىننىڭ سۆزى نەقىل كەلتۈرۈلۈپ: «چارەك مىليون كىشى خوشنا مەملىكەتلەرگە چىقىپ كەتكەن بولۇپ، بەش يۈز مىڭدىن ئارتۇق كىشى كوممۇنىستلارنىڭ ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانلىرىدا ھاياتىدىن ئايرىلدى» دەپ يازدى ۋە مىسال قىلىنىپ، خىتايلارنىڭ يەرلىك كىشىلەرگە بولغان پوزىتسىيىسىنى تۆۋەندىكىدەك ئىپادىلىدى: «چېكەتكىدەك كېلىپ بىزنىڭ ئۆيلىرىمىزدە، ئېتىزلىرىمىزدا، تېغىمىز ۋە قۇملۇقلىرىمىزدا ئۆزلىرىنى بورداۋاتىدۇ».

يەركەندە چوڭ پارتلاش يۈز بەردى

ۋەتىنىمىزدىن كەلگەن خەۋەرلەرگە قارىغاندا، بۇ يىل يەركەن ناھىيىسىدە ئىككى ئاي ئىچىدىلا ئىككى قېتىم چوڭ پارتلاش يۈز بەرگەن.

1993- يىلى 7- ئاينىڭ 6- كۈنى، يەركەن ناھىيىسىنىڭ ئىستېمال شىركىتى ئاشخانىسى ئالدىغا توختىتىپ قويۇلغان «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتى» نىڭ 480 مىڭ يۈەن قىممىتىدىكى بىر پىكاپى پارتىلىپ، پۈتۈنلەي ۋەيران قىلىندى.

1993- يىلى 8- ئاينىڭ 1- كۈنى، يەركەن ناھىيە يېڭىشەھەر كۆكتات بازىرىدىكى ئاقتۇن خىتايلار توپلاشقان سىنئالغۇ قويۇش ئۆيى پارتىلىنىپ، نەق مەيداندا 7 خىتاي ئېغىر زەخىملەنگەن، ئۇلاردىن ئىككىسى داۋالاش ئۈنۈم بەرمەي ئۆلگەن. تېز سۈرئەتتە جىن ھۆكۈمىتى بۇ ئىككى قېتىملىق پارتلاش ۋەقەسىنى «بۆلگۈنچى تېررورىستلار» پەيدا قىلغان دەپ گۇمان قىلىنىپ، يەرلىك خەلق ئارىسىدا جىددىي تەكشۈرۈش ئېلىپ بارماقتا.

چىن ھۆكۈمىتى پۈتۈن كۈچىنى شەرقىي تۈركىستاندىكى نېفىتنى ئېچىشقا قاراتتى

(بېشى 1- بەتتە)

لىق تۆت نېفىتلىك ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلدى. بۇيىل بۇيەردىن بىر مىليون 650 مىڭ توننا نېفىت ئىشلەپچىقارغىلى بولىدۇ. تۇرپان - قۇمۇل ئويمانلىقىدا 14 نېفىت، تەبىئىي گازلىق تېپىلدى. پىچان قاتارلىق ئۈچ نېفىتلىك ئېچىلىشقا باشلىدى. بۇيىل بۇيەردىن بىر مىليون توننا نېفىت ئىشلەپچىقىرىش پىلانلاندى. جۇڭغار ئويمانلىقىدا بىر مىليون توننا نېفىت ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى شەكىللەندى».

«ۋاڭ تاۋ مۇنداق دېدى: «لەنجۇ - شىنجاڭ قوشۇمچە تۆمۈر يولى قۇرۇلۇپ پۈتكەندىن كېيىن، دۆلىتىمىزنىڭ غەربىي نېفىتلىكلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش مىقدارى زور دەرىجىدە ئاشۇرۇلىدۇ».

«ۋاڭ تاۋ مۇنۇلارنى ئاشكارىلىدى: «نۆۋەتتە، مۇناسىۋەتلىك تارماقلار شىنجاڭدىكى نېفىتنى غەربكە توشۇيدىغان نېفىت يەتكۈزۈش تۇرۇبىسىنى لايىھەلەۋاتىدۇ. بۇ زور قۇرۇلۇشقا تەخمىنەن 15 مىليارت يۈەن خەلق پۇلى كېتىدۇ».

«ۋاڭ تاۋ چىننىڭ قۇرۇقلۇق نېفىتلىكلىرىنى چەتئەللەرگە ئېچىۋېتىش مەسىلىسى ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دېدى: بۇيىل 1-ئايدا ھۆكۈمەت نېفىت زاپىسىنى چەتئەللەر بىلەن ھەمكارلىشىپ ئېچىش رايونلىرىنى جەنۇپتىكى 11 ئۆلكىدىن شىمالدىكى 10 ئۆلكە، رايونغا قەدەر كېڭەيتىشنى تەستىقلىدى. ھەمدە داچىڭ قاتارلىق ئېچىلىپ بولغان 10 نېفىتلىكتىن 14 بۆلىكىنى تاللاپ، چەتئەل بىلەن يۇقىرى ئۈنۈملۈك قېزىۋېلىشنى ھەمكارلىشىپ بولغا قويدى. ھازىر تارىم ئويمانلىقىنى ئېچىش رايونىدا

چەتئەلدىن خېرىدار چاقىرىش تاماميەتى ئۆتكۈزۈلۈپ بولۇپ، 17 دۆلەتنىڭ 63 شىركىتى نېفىتنى بىرلىكتە ئېچىشقا قاتنىشىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ھازىر ئۇلار باھالاش خىزمىتىنى ئېلىپ بارماقتا. پات ئارىدا سۆھبەت ئېلىپ بېرىش باسقۇچىغا كىرىدۇ».

«ۋاڭ تاۋ يەنە توختىلىپ مۇنداق دېدى: نۆۋەتتە، دۆلىتىمىزنىڭ نېفىت ئېكسپورتى ئىمپورتتىن ئېشىپ كەتتى. 1992- يىلى بىز ئېكسپورت قىلغان نېفىت 20 مىليون 71 مىڭ توننا، ئىمپورت قىلغان نېفىت 12 مىليون 310 مىڭ توننا. بۇندىن كېيىن دۆلىتىمىزنىڭ نېفىت ساھەسىدە ھەم ئىمپورت قىلىش، ھەم ئېكسپورت قىلىش، ئومۇمىي يۈزلۈك سىرتقا ئېچىۋېتىش ۋەزىيىتى شەكىللىنىدۇ. بۇيىلنىڭ ئالدىنقى يېرىم يىلىدا ئىشلەپچىقىرىلغان نېفىت 68 مىليون 980 مىڭ توننا، تەبىئىي گاز 8 مىليارت 730 مىليون كۇب مېتىر بولۇپ، پۈتۈن بىر يىلدا يۈز مىليون 400 مىڭ توننا نېفىت ئىشلەپچىقىرىش مۆلچەرلەنمەكتە. ھەمدە، مۇددەتتىن ئىككى يىل بۇرۇن «8-بەش يىللىق» پىلاندا پىلانلىنىپ بېكىتىلگەن 1995- يىللىق ئىشلەپچىقىرىش نىشانىغا يەتكۈزۈلىدىكەن».

قىسقا خەۋەرلەر

1993- يىلى 9- ئاينىڭ 17- كۈنى، تۈركىيە - ئىستانبۇلدا شەرقىي تۈركىستان ھەمكارلىق جەمئىيىتى قۇرۇلدى. بۇ جەمئىيەتنىڭ قۇرۇلۇشى شەرقىي تۈركىستان داۋاسىنى يەنىمۇ كۈچلەندۈرۈشتە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

xxxx xxxx xxxx xxxx xxxx xxxx xxxx

چەتئەل رادىيولىرىنىڭ ئاڭلىتىشىچە، يېقىندا چىن ھۆكۈمىتى، شەرقىي تۈركىستاندا يەنە بىر قېتىم ئاتوم سىنىقى ئېلىپ بارغان. بۇ ۋەجىدىن ئامېرىكا ھۆكۈمىتى بۇندىن كېيىن چىنغا يۈرگۈزۈۋاتقان ئىقتىسادىي ئىمبارگوسىنى يەنىمۇ كۈچەيتىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن.

xxxx xxxx xxxx xxxx xxxx xxxx xxxx

يېقىندا، تۈركىيەدىكى شەرقىي تۈركىستان كۆچمەنلىرى تەرىپىدىن چىقىرىلىدىغان «شەرقىي تۈركىستان ياشلىرى» گېزىتى، 2000- يىللىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت يىغىنىنىڭ چىندا ئۆتكۈزۈلۈشىگە نارازىلىق بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن، شەرقىي تۈركىستاندىكى سىياسىي مەھبۇسلار ھەققىدە مەخسۇس دوكلات ھازىرلاپ، ئۇنى خەلقئارا ئولىمپىك تەنھەرىكەت يىغىنى كومىتېتىغا يوللاپ بەردى. بۇ دوكلاتتا، شەرقىي تۈركىستاندىكى ھەرقايسى تۈرمىلەردە قامىلىپ ياتقان 500 دىن ئارتۇق يەرلىك سىياسىي مەھبۇسنىڭ ئىسمى، يېشى، يۇرتى ۋە تۇتۇلۇش سەۋەبلىرى تەپسىلىي كۆرسىتىلدى.

xxxx xxxx xxxx xxxx

«نېيورك ۋاقتى» گېزىتىنىڭ 14- ئاۋغۇستتىكى ماقالىسىدا، قەشقەردە يۈز بەرگەن ۋەقەلەرنى ئانالىز قىلىپ: «بۇ ئايدا 89 ياشقا تولغان نازۇك رەھبەر دېڭشياۋپىڭنىڭ ئۆلگەندىن كېيىن، چىندا پارچىلىنىش يۈز بەرسە، شەرقىي تۈركىستان چوقۇم بۇ ئوربىتادىن ئايرىلىدىغان تېررىتورىيەلەرنىڭ بىرسى بولىدۇ» دەپ يازدى.

ئاۋۇستىرالىيە كىشىلىك ھوقۇق ئۆمىكى شەرقىي تۈركىستاننى زىيارەت قىلدى

(بېشى 1- بەتتە)

ئىمكانلىرىنىڭ ئۇلارغا بېرىلمەيدىغانلىقىنى، كۈنسېرى كۆپىيىپ كېتىۋاتقان خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ سەۋەبىدىن، يەرلىك مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىنىڭ ئېغىر دەرىجىدە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراۋاتقانلىقىنى، ھەتتا قولغا ئېلىنىشتىن قورقۇپ، چەتئەللىكلەر بىلەن ئەركىن پاراڭلىشالمايدىغانلىقىنى، شۇنداقلا 1990- يىلى شەرقىي تۈركىستاننىڭ جەنۇبىدىكى بارىن قاتارلىق جايلاردا يۈز بەرگەن خىتايغا قارشى قوزغىلاڭلارنىڭ كۈچلۈك قوراللانغان خىتاي ئەسكەرلىرى تەرىپىدىن باستۇرۇلغانلىقىنى ئېيتقان.

بۇ ۋەكىللەر ئۆمىكى، «ئۇيغۇرلار» كىتاۋىنىڭ ئاپتورى، تەتقىقاتچى تۇرغۇن ئالماس بىلەن كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلغاندا، ئۇلارنىڭ بۇ تەلىۋى رەت قىلىنغان. ۋەكىللەر ئۆمىكى، تۇرغۇن ئالماسنىڭ بۇ ئەھۋالىنىڭ پىكىر قىلىش ئەركىنلىكىگە قىلىنغان تاجاۋۇزچىلىقنىڭ ئەڭ تىپىك مىسالى ئىكەنلىكىنى، بۇ ئەھۋالنىڭ خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق باياناتىغا ئوچۇق ئاشكارە خىلاپ ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈشكەن.

ۋەكىللەر ئۆمىكى، خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتىدا كۆرسىتىلگەن ئەركىن پىكىر بايان قىلغىنى ئۈچۈن تۈرمىگە تاشلانغان 36 كىشىنىڭ تىزىملىكىنى ۋە ساقچىلار ھەم سوت مەھكىمىلىرىنىڭ جىنايەتچىلەرگە زورلۇق زومبۇلۇق قىلغانلىقىغا ئائىت 44 دېلونى ھۆكۈمەت دائىرىلىرىگە تاپشۇردى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن، خىتاي ھۆكۈمىتىدىن يەرلىك تۈرك مىللەتلىرىگە ئادىل مۇئامىلە قىلىشنى، كىشىلىك ھوقۇقنى كاپالەتكە ئىگە قىلىشنى، ئىشقا ئورۇنلىشىش، مەمۇرىي باراۋەرلىك ۋە مائارىپ قاتارلىق ساھەلەردە بۇيەردىكى تۈرك مىللەتلىرىگە ئادىل بولۇشنى تەلەپ قىلدى.

ئولىمپىك يىغىنى مەسىلىسىدە چىن خەلقئارا بېسىمغا ئۇچرىماقتا

تۈركىيەدە چىقىدىغان «ھۈررىيەت» گېزىتىنىڭ 1993- يىللىق 18- سېنتەبىر سانىدىكى خەۋىرى: 2000- يىللىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت يىغىنىنى قايسى دۆلەتتە ئېچىش توغرىسىدىكى تالاش-تارتىشلارنىڭ تېخىمۇ كۈچىيىشى بىلەن، سايلامدىن بۇرۇن ئىمتىيازات بولغان ھەربىر دۆلەت، ئۆزىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى كوزۇرىنى ئويناشقا باشلىدى. نەتىجىدە، ئەنگلىيە ۋە چىن تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىرى بىر-بىرى بىلەن ئاچچىق بىر شەكىلدە زىتلەشتى. ئەنگلىيە تاشقى ئىشلار مىنىستىرى دوگلاس خورت، «بېيجىڭ مۇتلەق دەرىجىدە سايلانماسلىقى كېرەك. بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلىش ئۈچۈن، گېزىتلەرگە بىر قۇر كۆز تاشلاش يېتەرلىك» دېيىش ئارقىلىق، كىشىلىك ھوقۇق مەسىلىسىدە چىننى ئېغىر دەرىجىدە ئەيىپلىدى، ئۇنىڭ سۆزى بېيجىڭنى قاتتىق خاپا قىلدى.

چىن تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكى، ئولىمپىك يىغىنىنىڭ ئورنىنى ئولىمپىك كومىتېتى بەلگىلەيدۇ، بەزى سىياسەتچىلەر ئارىلاشمىسۇن، دەپ باياناتى ئېلان قىلىپ قارشىلىق بىلدۈردى. چىن ھۆكۈمىتى ئولىمپىك تەنھەرىكەت يىغىنىغا سايلانالمىسا، 96- يىللىق ئامېرىكا ئولىمپىك تەنھەرىكەت يىغىنىنى چەكلەيمىز، دەپ تەھدىت سالدى.

چىن ئۆزىنىڭ كىشىلىك ھوقۇق جەھەتتىكى ئەيىۋىنى يېپىش ئۈچۈن، بىر ھەپتە داۋام قىلغان سىياسىي جىنايەتچىلەرنى بىر-بىرلەپ ئەركىنلىككە قويۇپ بېرىشنى يەنە داۋاملاشتۇردى. ۋە 1989- يىلدىكى ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتىنى قوللىغىنى ئۈچۈن تۇتقۇن قىلىنغان خەلق گېزىتى تەھرىرى ۋۇشۇسەننى قويۇپ بەرگەنلىكىنى ئاشكارىلىدى.

ئامېرىكا قوشما شتاتلار ۋەكىللەر مەجلىسى ئاخبارات ئېلان قىلىپ، كىشىلىك ھوقۇققا قىلىنغان ئىزچىل تۈردىكى تاجاۋۇزى تۈپەيلىدىن، بېيجىڭنىڭ سايلىنىشىغا قارشى تۇرۇش ھەققىدە قارار چىقارغانلىقىنى ئاشكارىلىدى. 60 نەپەر ۋەكىللەر مەجلىسى ئەزالىرى ئولىمپىك كومىتېت ئەزالىرىغا ئايرىم-ئايرىم خەت يېزىپ، بېيجىڭنى سايلىماسلىقنى ئاشكارە تەلەپ قىلدى. بۇندىن باشقا يەنە، كىشىلىك ھوقۇق تەكشۈرۈش كومىتېتى، ئولىمپىك يىغىنىنى ئورۇنلاشتۇرغۇچىلارغا ۋە ئولىمپىك كومىتېت ئەزالىرىغا خەت يېزىپ، بېيجىڭنى قوللىماسلىقلارنى تەلەپ قىلغانلىقىنى بىلدۈردى. چىن ھۆكۈمىتى بولسا، كىشىلىك ھوقۇقنىڭ خەلقئارالىق بىر ئۆلچىمى يوق، بىزنىڭ پىكرىمىزچە، خەلقىمىزنىڭ ھوزۇرى ۋە تەرەققىياتى ئەڭ ئاساسىي كىشىلىك ھوقۇقتۇر، دەپ ئۆزىنى ئاقلىدى.

شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ 1933-يىلى تارقاتقان مىس پۇلى.

ۋەتەن داۋاسى ۋەتەنپەرۋەرلەرگە مۇھتاج

ۋەتەن سۆيمەك ئىمان جۈملىسىدىندۇر —— قۇرئانى كەرىم

ئالىي مۇھەررىر (پىروفېسسور) ئابلىكىم باقى ئىلتەبىر

كەسكىن ئېيتىش كېرەككى، بىز ھەممىمىز ۋەتەنپەرۋەر بولساق بۇ جاھالەتتە قالماس ئىدۇق. ۋەتەنپەرۋەرلىك — كەڭ مەنادا، چوڭقۇر ئەقىدىگە ۋە مۇكەممەل ئاساسقا ئىگە بىر پۈتۈن چۈشەنچە بولۇپ ئىنسانلارنىڭ روھى ئېڭىغا، ۋىجدانى ۋۇجۇدىغا، ئەمەلى ئىش-ھەرىكىتىگە شۇنداقلا گەپ-سۆزلىرىگە سىڭىپ كەتكەن، ۋەتىنىنى سۆيۈش ۋەتىنىگە ئەقىدە باغلاش، ۋەتىنى ئۈچۈن جان پىدا ئەيلەش، ۋەتىنىنىڭ تەغدىرىنى ئۆز ئىسمىتى بىلەن چەمبەرچەس بىرلەشتۈرۈشتەك كۆپ تەرەپلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان، ئالاھىدە پىدىيىن ئىنتىلگەن روھى بايلىقتۇر.

ۋەتەنپەرۋەر كىشى ئالدى بىلەن ۋەتىنىنىڭ ھازىرقى ھالىنى تولۇق چۈشىنىشى — ۋەتىنىنىڭ نامىنى، جۇغراپىيىۋى ئورنىنى، تارىخىي كەچۈرمىشلىرىنى، بۈگۈنكى سىياسى، ئىقتىسادى ئەھۋالىنى ئەتراپلىق تولۇق ئىگىلىشى شەرت. ئاندىن قالسا ۋەتىنىنى سۆيۈشى — ۋەتەن ئۈچۈن قايغۇرۇشى، ئويلىشى، سۆزلىشى كېرەك. شۇنىڭدەك «ۋەتەن مەندىن نېمە كۈتىدۇ؟» دېگەن سوئالغا جاۋاپ ھازىرلىشى، بارلىقىنى جۈملىدىن ھاياتىنى، مال-مۈلكىنى تەقدىم قىلالايدىغان روھتا تەربىيىلىنىشى كېرەك. ھەرخىل سەۋەپلەر تۈپەيلى ۋەتىنىدىن ئايرىلغان مۇھاجىرلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، ۋەتىنىنىڭ ۋىسالغا ئىرىشەلمىگەنلىكىنىڭ غېمىدە باش قاتۇرۇش، كۈرەش قىلىش تەبىئى شەكىللىنىدىغان ۋەتەنپەرۋەرلىك تۇيغۇسىدۇر.

شەرقى تۈركىستان بىزنىڭ ئۇلۇغ ئانا ۋەتىنىمىز. تارىختىن بۇيان ئالتۇن تاجىنى چاتناتقان ۋەتىنىمىز كېيىنكى يىللاردا ياۋۇز دۈشمەن — چىن ئىمپېرىيىسىنىڭ زۇلمى ئاستىدا قالدى. مىللىتىمىز ئىنسان كۆرمىگەن خورلۇقلارغا ئۇچرىدى، مىللى نامۇسىمىز ئاياق ئاستى قىلىندى، مىللى بايلىقىمىز مەجبۇرى تارتىۋېلىندى، مىليونلىغان خەلقلىرىمىز چەتئەللەردە يېتىم تۇزىلاردەك روھى ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىدى.

خوش، سىز ۋەتىنىڭىزنى سۆيەمسىز؟ سىز ۋەتەنپەرۋەرمۇسىز؟

بۇ سوئالغا ئىغىزدا جاۋاپ بەرمەك ئەلبەتتە ئاسان، لېكىن ئۇزۇن يىللاردىن بېرى بەزى مۇھاجىرلىرىمىز ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسىدە مۇكەممەل بىلىمگە ئىگە بولمىغانلىقى ۋە تۇرمۇش مەجبۇرىيەتلىرىنىڭ قايناملىغا كىرىپ كەتكىنى ئۈچۈن ۋەتەنپەرۋەرلىك روھى «يۇرت سېغىنىش» غا ئايلىنىپ قالغان، ئىغىزدىكى قۇرۇق لاپقا ئۆزگىرىپ كەتكەن ياكى يىمەك داستىخىنىدىكى ئىچ پۇشۇقى پاراڭلىرىغا سىڭىپ كەتكەن، مىللەت پەرزەنتلىرىگە بىۋاستە ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى بېرەلمىگەنلىكى ئۈچۈن مىللىتىنى ئۇنتۇيدىغان، ۋەتىنىنى سۆيمەيدىغان، ئەجنەبىلەرگە چوقۇنىدىغان، ئانا تىلىنى بىلمەيدىغان ھەتتا مىللىتىدىن نومۇس قىلىدىغان، شەخسى مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن زورلۇق تېپىلغاندا ۋەتەن ساتقۇچ ۋىجدانسىزلىقلارنى قىلىدىغان خاھىشلار كۆرۈلمەكتە. بۇ ئۇلۇغ كېيىنكى مىللى مۇناپىقلىق ھېساپلىنىدىغان، ئىمانىنى بولغانلىق بىلەن باراۋەر نومۇسسىزلىقتىن ئىبارەت جىنايەتتۇر.

ۋەتەنپەرۋەر ئادەمدە ئەتتىئىرادە، كۈچلۈك مەيدان، ساپ ۋىجدان، جەڭگىۋار ھېس-تۇيغۇ بولىدۇ. ئۇ ھەرزامان ۋەتەن قايغۇسىدا ئازابلىنىدۇ، ۋەتەن دەردىدە قاقشايدۇ، ۋەتەن ئۈچۈن ئىشلەيدۇ، ۋەتەن يولىدا جان پىدا قىلىدۇ. ئۇيغۇر ئىسلام ئالىمى، ئاتاغلىق مۇتەپەككۇر شائىر — ئابدۇلئەزىز مەخسۇم خەلقىمىزنىڭ ئەڭ سۆيۈملۈك ۋەتەنپەرۋەرلىرىدىن بىرى. ئۇ ھىندىستاندا ئوقۇۋاتقان ياش ۋاقتىدىلا پاكىستان نامايىشچىلىرىغا ئەگىشىپ مۇستەقىللىق داۋاسىغا قاتنىشىپ قولغا ئېلىنغان ئىدى. ئەللىك يىللىق ئۆمرى چىن تۈرمىسىدە ئۆتكەن بۇ زات، بىرقېتىم قويۇپ بېرىلگەندە تۈرمىدىن چىقىپلا تورانچىلىرىنى سېتىپ، پۇل توپلاپ «شەرقى تۈركىستان ئىسلام پارتىيىسى» نىڭ تەشكىلى پائالىيەتلىرىنى تەرتىپكە سالغان، باشتىن ئالتۇن تامغا ئويدۇرغان، «ئىسلام ئالىمىگە باياننامە» يېزىپ مىسىرگە ئەۋەتىدە ئېلان قىلدۇرغان، قايتا قولغا ئېلىنىپ يىگىرمە نەچچە يىلدىن كېيىن گومىنداڭ ئەمەلدارلىرى قاتارىدا (شىركەت مۇدىرى ئەملىدە) قويۇپ بېرىلگەندە تۈرمىدىن چىقىشنى رەت قىلغان. تۈرمىدە شەرقى تۈركىستان تارىخىنى يېزىپ چىققان، نۇرغۇن جەڭگىۋار غەزەللەرنى يازغان، كۆپ ئادەمنى جۈملىدىن چىن جىنايەتچىلىرىنىمۇ تەربىيەلەپ مۇسۇلمان قىلىپ ئىمان ئېيتقۇزغان. ئالىم ئاخىرقى ھاياتىنى ۋەتىنىنىڭ بايلىقىنى يۆتكەپ كېتىۋاتقان پويىزنى توسۇش ئۈچۈن پىدا قىلىپ باتۇرلارچە شېھىت بولغان.

تارىختىن بۇيان مىليونلىغان كىشىلىرىمىزدە ئەنە شۇنداق ئەنئەنىۋى مىللى روھ بولغان بولسا بىزلەر بۈگۈنلەرگە قالماس ئىدۇق. مىڭ يىللاردىن بېرى ئەنە شۇ ۋەتىنىنى ئاشلاپ قاتمۇقات دۈشمەنلەر بىلەن كۈرەش قىلىپ ئايپۇلدۇزلۇق تۈرك بايرىغىنى بىر ئىتىمو يەرگە چۈشەرمەي تەدكۈ تۇرۇپ تۇرغان تۈركىيىدىكى قېرىنداشلىرىمىزنىڭ مۇقەددەس ۋەتەنپەرۋەرلىك روھى بىزگە زور ئىلھام ۋە مەدەت بولغۇسىدۇر.

ۋەتەنپەرۋەرلىك سىياسى دەسمايە ئەمەس، ئىقتىسادى دەستەكمۇ ئەمەس، ئەگەر كىمدە-كىم ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋىۋىسكىسىنى كۆتۈرۈۋېلىپ شەخسى مەنپەئەتى ئۈچۈن كۆرەش قىلىدىكەن، خەلق چوقۇم ئۇنىڭ بىر ئۆمۈر ھاياتىدىن يەكۈن چىقىرىپ مۇناسىپ تامغىسىنى پېشانىسىگە ئۇرىدۇ. ۋەتەندىن مېھرىنى ئۈزگەن، ۋەتەن مەنپەئەتىنى ساتقانلاردىن خەلق ھېساپ ئالماي قالمايدۇ.

ۋەتىنىمىزنىڭ قايتا تەدكۈ تۇرۇشى، مىللىتىمىزنىڭ ھۆرلۈككە ئېرىشىشى يېتىلەپ قالغان بۈگۈنكى پەيتتە سىلىق ۋەزىيەتتە ھەربىر ۋەتەنپەرۋەر كىشى ئانا ۋەتىنى چەتئەللەرگە تونۇتۇش، دەردىنى ئاڭلىتىش، زورلۇق تېپىلغان مەنىۋى، ماددى ياردەمنى ئايىماسلىقتەك مۇقەددەس مەجبۇرىيىتىنى ئۇنتۇپ قالماسلىقى، ۋەتەن يولىدا ھاياتىنى تەقدىم قىلىشتا ھازىرلىنىشى لازىم. پەقەت شۇنداق قىلغاندىلا ھەقىقى ۋەتەنپەرۋەرلىك بۇرچىنى ئادا قىلالايدۇ، ۋەتەن ئازاتلىقىدىن ئۈمىت كۈتكىلى بولىدۇ. ۋەتەن داۋاسى ئەنە شۇنداق ۋەتەنپەرۋەرلەرگە مۇھتاج.

سەئۇدى ئەرەبىستانىدىكى ئۇيغۇر ئىستىقلال ۋەتەن داۋاسى ئۈچۈن مۇھىم رول ئوينىماقتا

ئۆزگەۋۇرىمىز: ھازىر سەئۇدى ئەرەبىستاندا يىگىرمىدىن 20 مىڭغا قەدەر شەرقى تۈركىستانلىق قېرىنداشلىرىمىز ياشايدۇ. ئۇلار ئاساسەن 1949-يىلى كوممۇنىست چىن شەرقى تۈركىستاننى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، مەشھۇر ئىنقىلاپچىلىرىمىز مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا، ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىنلەرنىڭ يول باشچىلىقىدا، پاكىستان، كەشمىر، ھىندىستان، ئافغانىستان يوللىرى ئارقىلىق مىڭ بىر مۈشكۈلاتلارنى بېشىدىن كەچۈرۈپ، ئىلگىرى — كېيىن بولۇپ سەئۇدى ئەرەبىستانغا كېلىپ ئورۇنلىشىپ قالغان ئىدى. ئەمگەك سۆيەر، مېھنەتكەش بۇ قېرىنداشلىرىمىز ئەرەبىستاندا ھالال ئەمگىكى ۋە ئەقىل-پاراسىتىگە تايىنىپ، كۆندۈز جاپالىق تىرىشىش ئارقىلىق، ئائىلە ئىقتىسادىنى مۇكەممەل بىر سەۋىيىگە يەتكۈزدى. ئۇلار ئۆز ۋەتىنىنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىنى نەزەردە تۇتۇپ، پەرزەنتلىرىنى تەربىيىلەشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەردى. ھازىر نەچچە مىڭلىغان شەرقى تۈركىستانلىق ياش دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى نوپۇزلۇق ئالىي مەكتەپلەرنى پۈتتۈرۈپ، سەئۇدى ئەرەبىستاننىڭ مائارىپ، دىن، ئىقتىسات قاتارلىق تۈرلۈك ساھەلىرىدە خىزمەت قىلماقتا. بۇ جەرياندا، رەھمەتۇللا ھاجىم، مۇھەممەت قاسىم ھاجىم، ھۈسەيىن قارىجىم قاتارلىق بىر تۈركۈم مەشھۇر ئالىملىرىمىز، ئەدىپلىرىمىز ۋە تارىخشۇناسلىرىمىز يېتىشىپ چىقتى. ھەمدە ئابدۇغۇپۇر ھاجىم، ئابدۇپەتتار ھاجىم ۋە ئىمىن غۇپۇر ھاجىملارغا ئوخشاش مەشھۇر ئىقتىسادشۇناسلىرىمىز ۋە مىليونېرلىرىمىز بارلىققا كەلدى.

سەئۇدى ئەرەبىستان پادىشاسى ۋە سەئۇدى ئەرەبىستان ھۆكۈمىتى سەئۇدى ئەرەبىستاندا ياشاۋاتقان شەرقى تۈركىستانلىق قېرىنداشلىرىمىزنى ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن تەمىنلەپ كەلمەكتە. 1992-يىلى سەئۇدى ئەرەبىستاننىڭ جىددە رادىيو ئىستانسىدا مەخسۇس ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش بۆلۈمى تەسىس قىلىنىپ، ھەر كۈنى ئەرەبىستان ۋاقتى كەچ سائەت 8 دىن ئوتتۇز مىنۇت ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش بولۇپ بېرىلمەكتە. ئەرەبىستان ۋە ئۇنىڭغا يېقىن ئەللەردە ياشاۋاتقان شەرقى تۈركىستانلىق قېرىنداشلىرىمىزنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىنى زور دەرىجىدە بېيىتتى. ھازىر مەشھۇر ئالىمىمىز مۇھەممەت قاسىم ھاجىم بۇ ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش بۆلۈمىگە مەسئۇل بولۇپ ئىشلىمەكتە.

سەئۇدى ئەرەبىستاندا ياشاۋاتقان شەرقى تۈركىستانلىق قېرىنداشلىرىمىز مەشھۇر ئىنقىلاپچىمىز مۇھەممەت ئىمىن بۇغرانىڭ «ۋەتەن ئۈچۈن ۋەتەندىن ئايرىلدۇق» دېگەن بىر كەلىمە سۆزىنى بىرمۇ ئېسىدىن چىقىرىپ قويغىنى يوق. ئۇلار 40 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان شەرقى تۈركىستاننىڭ مىللى مۇستەقىللىق داۋاسىنى ماددى ۋە مەنىۋى جەھەتتە ئىزچىل قوللاپ كەلمەكتە. ھازىر ئۇلار مەخسۇس فوندى قۇرۇپ، ئامېرىكا، ئاسىيا، ياۋروپا قىتئەلىرىدە ئوقۇۋاتقان شەرقى تۈركىستانلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئوقۇش ۋە تۇرمۇش خىراجىتىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ كەلمەكتە. شۇنداقلا پۈتۈن دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا قۇرۇلغان شەرقى تۈركىستان ۋەخپىيە جەمىيىتى ۋە ئۇيۇشمىلىرىنىڭ پائالىيەت راسخودىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ كەلمەكتە.

1992-يىلى ئۇلارنىڭ ئىقتىسادى جەھەتتە ياردەم بېرىشى نەتىجىسىدە تۈركىيە ئىستانبۇلدا تارىخى ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان شەرقى تۈركىستان مىللى قۇرۇلتىيى ئېچىلىپ، شەرقى تۈركىستاننىڭ تەغدىرىگە مۇناسىۋەتلىك بولغان مۇھىم قارارلار ئېلىندى.

يېقىندا، ئەرەبىستاندىكى ۋەتەنپەرۋەر زاتلىرىمىزدىن ئابدۇغۇپۇر ھاجىم، مۇھەممەت قاسىم ھاجىم، ھۈسەيىن قارىجىم قاتارلىق بەش كىشىلىك ئۆمەك مەخسۇس ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرىنى زىيارەت قىلىپ، ئۇيەردە پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان تەشكىلاتلىرىمىز بىلەن ۋەتەن داۋاسى ھەققىدە تەپسىلى پىكىرلىشىپ، ئۇلارنىڭ پائالىيىتىنى ئىقتىسادى جەھەتتىن ئاكتىپ قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

بۇندىن باشقا يەنە، سەئۇدى ئەرەبىستاندىكى قېرىنداشلار، قەشقەر راباتى، ئاتۇش راباتى، خوتەن راباتى، غۇلجا راباتى قاتارلىق كۆپلىگەن راباتلارنى قۇرۇپ، ۋەتىنىمىز شەرقى تۈركىستاندىن ھەر يىلى ھەج قىلىش ئۈچۈن كەلگەن نەچچە مىڭلىغان قېرىنداشلىرىمىزنى كۈتۈۋېلىپ، ئۇلارنىڭ ياتاق، تاماق ۋە قاتناش جەھەتتىكى قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىپ كەلمەكتە. ئۇلارنىڭ تىرىشچانلىقى، كۈرەشچانلىقى نەتىجىسىدە، بىر يىل قۇربان ھېيت ھەج مەزگىلىدە، ۋەتىنىمىز شەرقى تۈركىستاننىڭ ئاي-يۇلتۇزلۇق كۆك بايرىقى تۇنجى قېتىم مەككىدىكى راباتتا ئېسىلدى.

شەرقى تۈركىستاندىكى مىليونلىغان خەلق، سەئۇدى ئەرەبىستاندىكى ۋەتەنپەرۋەر قېرىنداشلىرىمىزغا ئاپىرىن ئېيتىدۇ ۋە جانابى ئاللاھتىن ئۇلارغا مۇۋەپپەقىيەت تىلەيدۇ!

ئولىمپىك يىغىنىنىڭ ئالدى - كەينىدە

مۇھەممەت كۆكيار

ۋاۋالىقتا يۈزتۇتقان كوممۇنىست چىن ھۆكۈمىتى، ئولىمپىك تەنھەرىكەت يىغىنىغا ساھىبخانلىق قىلىش ئۈچۈن بۇ قېتىم يەنە، «كىشىلىك ھوقوق مەسىلىسى» كاللىسىنى ئۇرۇۋالدى.

بۇيىل، 49 يىلدىن بېرى ئۆز ئىچىنىڭ مۇستەبىتلىك ھاكىمىيىتىدىن پەخىرلىنىپ كەلگەن، ئىقتىسادى جەھەتتە بەلگىلىك دەرىجىدە روناق تېپىپ، خەلقئارا مەيداندا خېلىلا كۆرەلەپ قالغان كوممۇنىست چىن ھۆكۈمىتى ئۈچۈن تەلەيسىز بىر يىل بولدى. نېمە ئۈچۈندۇر، بىر تۈرلۈك ۋازكېچەلمىگەن رەزىل كوممۇنىست دىكتاتورا ئۈستىگە قۇرۇلغان بۇ ھاكىمىيەت، دۇنيانىڭ قايسىلا تەرىپىگە بارمىسۇن ياكى خەلقئارالىق سورۇنلاردا شىرەگە ئولتۇرمىسۇن، «كىشىلىك ھوقوق ۋە دېموكراتىيە» بۇلارنىڭ پېشانىسىگە خۇددى قىرىشقاندەك كەينى - كەينىدىن ئۇرۇلۇۋەردى.

بۇيىل 6- ئاينىڭ 14- كۈنىدىن 27- كۈنىگىچە، ئاۋىستىرىيەنىڭ ۋېنا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارالىق كىشىلىك ھوقوق قۇرۇلتىيىدا، چىن خېلى ئېغىر دەرىجىدە بۇرمىقا ئۇسۇۋالغان ئىدى. ئارقىدىنلا، 8- ئاينىڭ 26- كۈنى ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسى قارار قىلىپ يولغا قويغان ئىقتىسادى ئىمبارگو سىياسىتىدە يەنە بىر قېتىم بۇرتىغا يېدى. مانا ھازىر بۇ كۈنلەردىمۇ، خەلقئارا ئولىمپىك تەنھەرىكەت يىغىنىغا ساھىبخانلىق قىلىش ھوقوقىنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن قاتناشقان بۇرسىقا بەتتە، يەنە بىر قېتىم بۇ «مەسىلە» تىن قوزغالدى.

ئەسلىدە چىن ھۆكۈمىتى، 1990- يىلى 11- نۆۋەتلىك ئاسىيا تەنھەرىكەت يىغىنىنى ئۆتكۈزۈش جەريانىدا قولغا كەلتۈرگەن ئۇتۇق ۋە ئىمتىيازى، ئولىمپىك تەنھەرىكەت يىغىنلىرى ئۈچۈن ئىپلان - مەنپەئەت باھاسىدا مىليونلارچە دەسمى سالغان چوڭ شىركەتلەرنىڭ ئالدى بىلەن كۆز تىككەن زور بىر ئىستېمال مەنبەسى بولغان بازارغا ئىگە بولۇشتەك پەۋقۇلئاددە ئالاھىدىلىكى، ئۆزىگە خاس بولغان شەرق مەدەنىيىتى ۋە كۈندىن كۈنگە قىزىقىش قوزغاۋاتقان خاسلىقلىرى بىلەن، بۇ 2000- يىللىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت يىغىنىنى ئاچالايمىز دەپ ئويلىغان ئىدى. ئەمما، ئويلىمىغان يەردىن كىشىلىك ھوقوق ۋە دېموكراتىيەدىن ئىبارەت بۇ توسالغۇ، ئۇلارنىڭ بۇ ئالىي غايىسى ئالدىغا قويۇلغان بىر گىگانت تاش بولۇپ، يولىنى توسۇپ قويىۋاتىدۇ.

چىن بۇ ئالتۇن پۇرسەتنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، قولىدىكى ئەڭ ئاخىرقى كوزۇرىنى ئويناپ، پۈتۈن سىياسى مەھبۇسلارنى ئەركىن قويۇۋېتىدىغانلىقىنى جاكالاپ، بۇ مەختەن ئەگىپ ئاسان ئۆتۈپ كېتىشكە ئۇرۇنىۋاتىدۇ. دېمەك، چىن ھۆكۈمىتى ئۆز ئېلىدە، كىشىلىك ھوقوق ۋە دېموكراتىيىنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى يۇقارقى بېسىملار ئاستىدا ئىقرار قىلىۋاتىدۇ ۋە ئازىراق يۇمشىغاندەك تۈس بېرىۋاتىدۇ. بۇ خىل ئالدامچىلىقنىڭ قانچىلىك راست ۋە يالغانلىقىنى ئالدىمىزدا بىرلىكتە كۆرىمىز. چۈنكى، چىندا يالغۇز تەنئەنمىن ۋەقەسى بىلەن چېتىشلىق بولغان خىتاي سىياسى مەھبۇسلاردىن باشقا، شەرقى تۈركىستان، تىبەت، ئىچكى موڭغۇل قاتارلىق مۇستەملىكە يۇرتلىرىدا سانى يۈزمىڭدىن ئاشقىنىغان سىياسى مەھبۇسلار «يەرلىك مىللەتچى»، «ئەكسىل ئىنقىلابچى»، «كومپارتىيىگە قارشى تۇرغۇچى» دېگەندەك باھانە - سەۋەبلەر بىلەن تۈرمىلەردە، ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش لاگېرلىرىدا ئېغىر قىيىن - قىستاق ۋە ئىسكەنجە ئاستىدا ياشىماقتا. بۇ مەھبۇسلار، ئەڭ ئاساسلىق كىشىلىك ھوقوق بولغان دېموكراتىيە، ئەركىنلىك ۋە ئۆز ئىرادىسىنى ئىپادە قىلىش ئەركىنلىكىنى تەلەپ قىلغانلىقى ئۈچۈن بىگۇناھ تۇتۇلغان كىشىلەردۇر. بۇلار، چىن ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن باش مىنىستىرى لى پېڭنىڭ پۈتۈن دۇنياغا جاكارلىغان ئاتالمىش «ئولىمپىك كەچۈرىمى» دىن پايدىلىنالامدۇ، ياكى ئۇ جاكالىغان «ئولىمپىك كەچۈرىمى» يالغۇز چىن مىللىتىگە مەنسۇپ بولغان چوڭ بىر ئالدامچىلىقمۇ؟

يېقىنقى كۈنلەردە بولۇۋاتقان بۇ ئۆزگىرىشلەر بىزگە ئوخشاش كوممۇنىست چىن ھاكىمىيىتىنىڭ مۇستەملىكىسىدە يوقىلىش خەۋپى بىلەن ياشاۋاتقان باشقا مىللەتلەرگە ھەقىقەتەن ئۈمىت ۋە ئىلھام بەخش ئەتكۈچى تارىخى تەرەققىياتلار. بۇندىن بۇرۇن چىندىكى كىشىلىك ھوقوق ۋە دېموكراتىيىگە قىلىنغان تاجاۋۇزچىلىق ھەرىكەتلىرى خەلقئارادا بۇنچىلىك دەرىجىدە كۆتۈرۈلمىگەن ئىدى. بۇ ئولىمپىك يىغىنى باھانىسىدا، ئامېرىكا، ئەنگلىيە ۋە باشقا ياۋروپا دۆلەتلىرى بۇ ھالقىنى بوش قويۇۋەتمىدى. بۇ يەردە، ياۋروپا شەرقى تۈركىستانلىقلار بىرلىكىدىكى قېرىنداشلىرىمىزغا، بولۇپمۇ يۆلۈك ئەركىن ئالپتېكىن ئاكىمىزغا بۇ ھەقتە ئەڭ بالدۇر ئېلىپ بارغان خىزمەتلىرى ئۈچۈن چىن يۈرىكىمىزدىن سەمىمىيلىك ۋە مىننەتدارلىقىمىزنى بىلدۈرىمەن.

2000- يىلىغا ئالتە يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت قالدى. ئالدىمىزدىكى ئالتە يىل، چىندىكى كوممۇنىستىك ھاكىمىيەتكە مۇتلەق قىلىچ تۈزۈمىگە قارشى زور بىر مۇجادىلە ئېلىپ بارىدىغان ئالتە يىل بولۇش ئېھتىماللىقى تاھايىتى چوڭ. خەلقئارادا يۈز بەرگەن ئىجابى ئامىللار، كوممۇنىستىك چىن ھۆكۈمىتى بىلەن ئۇنىڭ گۆرىنى قېزىۋاتقان دېموكراتىك كۈچلەر ئارىسىدىكى مۇساپىنى تېخىمۇ يېقىنلاشتۇردى. شۇنداق ئىكەن، بىز شەرقى تۈركىستانلىقلار، تىبەت ۋە ئىچكى موڭغۇللارغا ئوخشاش مۇستەملىكە بولغانلار قەدىمىمىزنى پۇختا ھەم چىڭراق ئېلىپ، ھازىرقى چېچىلاڭغۇ ۋە تەشكىلسىزلىك ھالىتىمىزدىن تېزرەك قۇتۇلۇپ، ئۆزگىرىۋاتقان ۋەزىيەتنىڭ مەنپەئەتىمىز ئۈچۈن ئىجابى ئامىللارنى مەيدانغا كەلتۈرۈۋاتقان بۇ خەلقئارالىق پايدىلىق شارائىتتا تېخىمۇ ياخشى ماسلىشىشىمىز كېرەك.

چىن ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقى تۈركىستانغا كۆچمەن يۆتكەش سىياسىتى توغرىسىدا

كېيوم شېرىپ

شەرقى تۈركىستاننىڭ يەر كۆلىمى بىر مىليون 648 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر بولۇپ، چىندىكى ئەڭ چوڭ ئۆلكىدۇر. ئەمما، بۇ كەڭ زېمىندا مۇنبەت يەر كۆلىمى تولىمۇ ئاز. چىن ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقى تۈركىستانغا قارىتا ئېلىپ بېرىۋاتقان تۈركۈملەپ كۆچمەن يەرلەشتۈرۈش سىياسىتى شەرقى تۈركىستاندىكى يەرلىك خەلقنىڭ نورمال ھاياتىغا تەھدىت سېلىۋاتىدۇ. 1949- يىلى چىن كوممۇنىستلىرى شەرقى تۈركىستاننى ئىشغال قىلغاندا، خىتاي كۆچمەنلىرى پەقەتلا 250 مىڭ بولۇپ، ئومومى نوپۇسنىڭ ئاران بەش پىرسەنتىنى تەشكىل قىلاتتى. ھالبۇكى، 1991- يىلى خىتايلار شەرقى تۈركىستان نوپۇسىنىڭ 68 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. قىزىقىق يېرى شۇكى، بۇ زېمىننىڭ ئەسلى ئىگىلىرى بولغان يەرلىك مىللەت ھازىر ئاز سانلىق مىللەت ۋە 2- دەرىجىلىك پۇقرا ئورنىغا چۈشۈپ قالدى.

خىتاي ھۆكۈمىتى نوپۇسنىڭ توختىماي ئارتىش خاراكتېرلىق كۆپىيىشىنى كونترول قىلىش ئۈچۈن، شەرقى تۈركىستاندىمۇ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىنى يولغا قويىۋاتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، قىزلار 20 ياشتىن، ئوغۇللار 23 ياشتىن تۆۋەن بولغان شەرت ئاستىدا توي قىلالايدۇ. توي قىلغان ئەر - ئايال بىردىن ئارتۇق پەرزەنت كۆرەلمەيدۇ. خىلاپلىق قىلغۇچىلار ئېغىر جازالىنىدۇ. 2000- يىلغا بارغاندا، خىتاي نوپۇسىنىڭ بىر مىليارت 300 مىليونغا يېتىشى مۆلچەرلەنمەكتە. بۇ سان، خىتاي رەھبەرلىرى ئۈمىت قىلغان ساندىن يەنە 100 مىليون ئارتۇق. بۇ خىل نوپۇس بېسىمىغا بەرداشلىق بېرىش ئۈچۈن، چىن ھۆكۈمىتى مۆلچەردىن ئېشىپ كەتكەن بۇ نوپۇسنى شەرقى تۈركىستانغا يۆتكەش ئارقىلىق ئۆز بېسىمىنى يەڭگىللەتمەكچى.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پارچىلىنىشى، بولۇپمۇ ئوتتۇرا ئاسىيا تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ مۇستەقىللىققا ئېرىشىشى بىلەن، خىتاي ھۆكۈمىتى تېخىمۇ ئالاقزادە بولۇشقا باشلىدى. ئۆتكەن يىلى، قىرغىزىستاننىڭ چېگرا بويلىرىدىكى 200 مىڭغا يېقىن قىرغىزنى ئۆز جايلىرىدىن كۆچۈرۈپ، باشقا يەرلەرگە تارقىتىپ، ئۇلارنىڭ ئورنىغا خىتاي كۆچمەنلىرىنى يۆتكەپ ئەكەلدى. يېقىندا بېيجىڭدا، خەلق قۇرۇلتىيى ئاخباراتچىسى يۈەن نىمۇ ھۆكۈمەتنىڭ شەرقى تۈركىستانغا يەنە بەش مىليون خىتاي كۆچمەنلىرىنى يۆتكەپ ئەكېلىش پىلانلىرىنى ئاشكارىلىدى. شەرقى تۈركىستاندا كۈندىن - كۈنگە توختىماي كۆپىيىپ كېتىۋاتقان خىتاي كۆچمەنلىرى شەرقى تۈركىستان خەلقىگە ئىشسىزلىق، ئاچارچىلىق، ئىجتىمائىي قالايمىقانچىلىق ۋە جىنايەتتىن باشقا نەرسە ئەكەلمەيدۇ!

ئاللاھ — بسم الله الرحمن الرحيم — مۇھەممەد

ھەممىتىل بەقتاتەلنا تىلىرى

2. ئىخلاس: مۇسۇلمان قېرىنداشلار، ھەربىر سۆزدە، ھەربىر ئىشتا، خۇدا يولىدا قىلغان جىھاد ئۈچۈن ماڭغان قەدەملەردە ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن خالىس بولۇش لازىم. بۇلارنىڭ ھەممىسى پەقەتلا ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ ئىنئام قىلغان نېمەت ۋە مۇكاپاتىنى چىقىش يولى قىلىش لازىم. بولادىغان باشقا، مەنپەئەت، شان - شۆھرەت، تاشقىرىدىن كۆرۈنۈش - نىڭ مەنپەئەتلىرىگە ئەسلا تەمە قىلماسلىق لازىم. بۇنىڭدىن كېيىن پەقەتلا ئىشىنىش ۋە چۈشىنىش بولۇپ باشقا پايدا - مەنپەئەتنىڭ قولى بولماسلىق لازىم. «ئېيتقىنكى، نامىزىم، قۇربانلىقىم، ھاياتىم - ماماتىم پۈتۈن ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھ ئۈچۈندۇر، ئاللاھنىڭ شېرىكى يوقتۇر، مەن پەقەت يالغۇز ئاللاھقا خاس ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇلدۇم».

ئىخلاس ۋە سەمىمىيەتنىڭ ئەسلى ۋە چوڭقۇر مەقسەتلىرىگە ئېرىشكەن مۇسۇلمان قېرىنداشلار داۋاملىق سۆزلىگەن، «غايىمىز پەقەتلا ئاللاھتۇر، ئاللاھقا ھەمدۇ بولسۇن» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىدۇ.

3. ئەمەل: ئىسلام ۋە ئىخلاسنىڭ مېۋىسى ئەمەلدۇر.

سادىق ۋە ئىخلاسمەن مۇسۇلمان قېرىنداشلاردىن تۆۋەندىكى ئەمەللەر تەلەپ قىلىنىدۇ:

1-. ئەپسىنى ئىسلاھ قىلىش ئۈچۈن غەيرەت قىلىش ۋۇجۇدى ساق ۋە كۈچلۈك بولۇش. ئەقلى قابىلىيىتى تولۇق يېتىلىش، ئەخلاقلىق بولۇش، كەسپى ئىجتىھادىغا ئىگە بولۇش، ساغلام ئەقىدە، دۇرۇس ئىبادەت بىلەن كۆرەش قىلىش، ئىشلارنى تەرتىپلىك قىلىش ۋە باشقىلارغا پايدىلىق بولۇش قىلىش ئۈچۈن غەيرەت قىلىش ھەربىر مۇسۇلمانغا ۋاجىپتۇر.

2-. ئىسلام ئائىلىسىنى ئۆزىگە بىر ئائىلە قۇرۇش، ئائىلىسىنى ۋە پەرزەنتلىرىنى ئىسلام ئەخلاقى بىلەن تەربىيەلەشتە ئەھمىيەت بېرىش، پەرزەنتلەرگە قىز تاللاشتا ۋە ئائىلىدە ياتىنى تەرتىپلەشتە ئىسلام كۆرسەتمىلىرىگە مۇۋاپىق بولۇش قاتارلىق ئىشلار ھەربىر مۇسۇلمانغا ۋاجىپتۇر.

3-. جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىش جەمئىيەتتە ياخشىلىقنى تەشۋىق قىلىش، رەزىل ۋە ئەسكى ئىشلار بىلەن كۈرەش قىلىش، كىشىلەرنى ياخشى ئىشلارغا رىغبەتلەندۈرۈش، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇش، ياخشىلىق قىلىشلىشقا ئۈندەش، ئىسلام پىكىرلىرىنىڭ ئاممىلىق ئورنىدا تۇرۇشىدا ھەرىكەت قىلىش ھاياتنىڭ پۈتۈن ساھەلىرىدە ئىسلام ھۆكمىگە ئۆتكۈزۈش بولۇشقا ھەرىكەت قىلىش لازىم. بىز ھەربىر شەخسنىڭ ۋە جەمئىيەتنىڭ ئورنىدا ئىشتا تېگىشلىك بۇرچىدۇر.

4-. ۋەتەننىڭ ئىدىئولوگىيە، ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي ساھەلىرىدە مۇسۇلمان بولمىغان چەتئەل كۈچلىرىنىڭ كونتروللىقىدىن قۇتقۇزۇش لازىم.

5-. ئىسلام ئاساسىغا ئۇيغۇن بىر شەكىلدە ھۆكۈمەت قۇرۇشقا ھەرىكەت قىلىش، بۇ ھۆكۈمەتنىڭ پۈتۈن ئەزالىرى ئىسلامغا خىزمەت قىلىشى، نامازنى توقۇشى ۋە باشقا دىنىي ۋەزىپىلەرنى تولۇق ئادا قىلىشى لازىم، گۇناھ، ھارام ۋە ئىسلامغا مۇخالىپ ھەرىكەتلەردىن ساقلىنىش لازىم. ئىسلام ئاساسلىرى ئىچىدە، دوستلۇق ۋە قېرىنداشلىق ئاساسىدىن تاشقىرى قىيىنچىلىق يۈز بەرسە، غەيرى مۇسۇلمانلاردىن ياردەم ئېلىش گۇناھ ھېسابلانمايدۇ.

ئىسلام ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيۇك تىلىرى، ھەققانىي ياخشىلىق، ھېسابلىق ۋە ئەمەلگە ئاشۇرۇش قىلىش، ئادىل بولۇش، ئۇمۇمنىڭ مال - مۈلكىنى ۋە ئىقتىسادىنى قوغداشتۇر.

ئىسلام ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەزىپىسى، ئامانلىقنى ساقلاپ، قانۇننى ئىجرا قىلىش، تەلىم - تەربىيە ئىشلىرىنى يولغا قويۇش، كۈچ توپلاش، ساقلىقنى ساقلاش، ئۇمۇمنىڭ مەنپەئەتىنى كۆزدە تۇتۇش، بايلىقنى ئاشۇرۇش، ئىقتىسادنى قوغداش، ئەخلاقنى كۈچەيتىش ۋە ئىسلامنى تەشۋىق قىلىشتۇر، بۇنداق ھۆكۈمەتكە بويسۇنۇش، ئۇنى مال ۋە جان بىلەن قوغداش، ياردەم قىلىش ھەربىر مۇسۇلمانغا ۋاجىپتۇر. ئەگەر ھۆكۈمەت بۇ قارىقى پىرىنسىپلارغا ئۇيغۇن ھۆكۈم يۈرگۈزمىسە، ئۇنىڭغا توغرا يول كۆرسىتىپ تۈزۈتۈشكە ياردەم قىلىش، پايدىسى بولمىسا، ئايرىم سىراق تۇرۇش لازىم، چۈنكى، «خالىقنى ئاسىيلىق قىلىپ مەخلۇققا بويسۇنۇش يوق» (ھەدىس).

6-. ھەربىر مۇسۇلمان ئىسلام ئۈممىتىنى قوغداپ، بىرلىكىنى ساقلاپ، ۋەتەننى قۇتقۇزۇپ، ئەرىكىنى تىرىلدۈرۈپ، ھۆكۈمەت مۇستەقىللىكىنى ساقلاپ، مەدەنىيىتىنى يۈكسەلدۈرىدىغان بىر ئىسلام دۇنياسىنىڭ قۇرۇلۇشىغا ھەسسە قوشۇشى لازىم.

7-. يەر يۈزىدە ئىسلام ھەركىمى يۈرگۈزۈلۈپ، پۈتۈن قۇۋۋەت ئىسلامنىڭ مەھكىمىدە بولغاندا، ھەربىر مۇسۇلمان قېرىنداش بۇ يولدا ئۆزىنىگە كەلگەن ۋەزىپىنى ئادا قىلىشقا ھەرىكەت قىلىشى لازىم، بۇ جەھەتتە ئۈمىتسىز بولۇش ئەسلا توغرا ئەمەس. ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ شۇئاپىتى بىلەن ئۈمىتۋار بولۇش لازىم: «ئاللاھ ئالغان ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا قادىردۇر، لېكىن ئىنسانلارنىڭ تولىسى بۇنى ئۇقمايدۇ» (سۈرە يۈسۈف).

4. جىھاد: جاھادنى پەيغەمبىرىمىز ماڭسىدىن قىيامەتكە قەدەر ھەرزامان ئەمىر قىلىنغان بىر پەرز ئىكەنلىكى، تۆۋەندىكى ھەدىس بىلەن ئىسپاتلىنىدۇ: «كىمكى جىھاد قىلماستىن ھاياتتا نىيەت قىلماستىن ئۆلسە، ئاكىمسىيەت ئۆلۈمى بىلەن ئۆلىدۇ».

جاھادنىڭ ئەڭ ئالىي باسقۇچى قەلب بىلەن ئىنكار قىلىشتۇر، ئەڭ يۇقىرى باسقۇچى، ئاللاھ يولىدا جاھاد قىلىشتۇر. بۇ ئىككى باسقۇچ ئوتتۇرىسىدا، تىل، قەلەم ۋە قول بىلەن جاھاد قىلىش، زالىم بىر ھۆكۈمدارغا قارشى ھەق سۆزنى سۆزلەش جاھادتۇر. دەۋەتچىلەر تىنىمسىز ئىشتا ئاشمايدۇ، جاھادتا نىچكى بۈيۈك ۋە ساغلام قىلمىسا، ئۇنىڭ قىممىتىمۇ شۇنچە يۈكسەك بولىدۇ، جاھاد ئۈچۈن ماددىي ياردەم قىلىش ۋە ئۇنى قوللاش جاھاد بولىدۇ، ئۇنىڭ ساۋابى تەرتىپ .. «ئاللاھ يولىدا قورال بېرىپ يېتىشتۈرگەن جاھاد قىلغانلار». بۇنىڭ بىلەن بىزدە ۋاملىق «يولىمىز جاھادتۇر» دەپ چاقىرىقتىن چاقىرىقنىڭ مەنىسى چىقىدۇ.

پىداكارلىق: ئىشەنگەن غايە ۋە داۋا يولىدا مېلىنى، جېنىنى، ۋاقتىنى ۋە پۈتۈن ھاياتىنى قىزغىنلىق بىلەن پىدا قىلىشتۇر. ئىشىنىش ۋە چۈشىنىش يولىدا قىلغان بۇ پىداكارلىقنىڭ مۇكاپاتىنى بۇ دۇنيادا كۈتمەسلىكىمىز لازىم، ئۇنىڭ مۇكاپاتى ۋە ساۋابى ئاخىرەتتە بولىدۇ، پىداكارلىقتىن قاچقۇچى گۇناھكار بولىدۇ.

«شەك شۈبھىسىزكى، ئاللاھ يولىدا ئۆلگەن مۆمىنلەرنىڭ جانلىرىنى ۋە ماللىرىنى ئاللاھ جەننەت بەدىلىگە سېتىۋالغاندۇر». «ئېيتقىنكى، ئەگەر سىلەرنىڭ ئاتاڭلار، ئوغۇللىرىڭلار، قېرىنداشلىرىڭلار، خوتۇنلار، ئۇرۇق - تۇققانلىرىڭلار (ھەممە ئۇلاردىن باشقا) تاپقان پۇل ماللىرىڭلار، ئاقماي قېلىشىدىن قورققان تىجارىتىڭلار، ياخشى كۆرىدىغان ئۆيلىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن ئاللاھتىن، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىدىن ۋە ئاللاھنىڭ يولىدا جىھاد قىلىشتىنمۇ سۆيۈملۈك بولسا، ئۇ ھالدا تاكى ئاللاھنىڭ ئەمرى كەلگىچە كۈتۈڭلار! ئاللاھ پاسىق قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ».

4. ئىتائەت: بۇيرۇلغان بۇيرۇققا بويسۇنۇش، قىيىنچىلىقتا، ياشاتىلىقتا، خوشاللىقتا ھەرزامان بۇيرۇققا بويسۇنۇش لازىم. بۇ ۋەتەننىڭ ئۈچ باسقۇچى بولۇپ، ئۇلار:

(1) تونۇتۇش: دەۋەتنىڭ ئومومى پىكرىنى ئىنسانلار ئارىسىدا تارقىتىش. بۇنىڭ ئۈچۈن داۋاملىق جەمئىيەت تەربىيىتى ۋە دۇنيا قارىشى ئوبدان چۈشىنىش لازىم. ياخشى ئىشلارغا دەۋەت قىلىش، يېشىلىش ۋاسىتىلىرى بىلەن داۋانى تونۇتۇشقا غەيرەت قىلىش لازىم. بۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمان قېرىنداشلار قىلىدىغان پۈتۈن ئىشلارنى ئاساسى قانۇنغا ئاساسەن تەرتىپلەش لازىم. ئالىملار دەرىجىسى جەمئىيەتكە شەرتسىز ئەزا بولۇشى ۋە پائالىيەتلەردە بىرگە بولۇشى لازىم، جاماتكە خىزمەت قىلىشى لازىم.

(2) شەكىللەندۈرۈش: جىھاد ئۈچۈن دائىرە تۈزۈش بىرلىكىنى ۋە بارلىق روھىنى مەيدانغا كەلتۈرۈشكە ھەرىكەت قىلىش لازىم، مەنىۋى جەھەتتىن ئىسلاھ ۋە ھەرىكەت جەھەتتە جەڭگىۋار بولۇش لازىم. بىرنىڭ ئەمرى ۋە ئىتائەتتىن ئىبارەت ئىككى شوئارى بار، بۇ ئىككى پىرىنسىپقا قەتئىي ۋە تەرەددۇتسىز بويسۇنۇش لازىم، مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ بۇنىڭ بىلەن مۇناسىۋەتلىك ھەر قانداق ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشى شەرتتۇر.

(3) ئىجرا قىلىش: بۇ دەۋر جىھاد ئۈچۈن قىلىنغان دائىرىلەشتىن ئىجرا قىلىنىش ھالىتىدۇر، بۇ يەردە سەۋرى قىلىپ تەييار تۇرۇش لازىم. بۇنىڭدىن [illegible] مۇسۇلمان قېرىنداشلار [illegible] ئەۋلىيالار [illegible] بەيئەت قىلدى، [illegible] مۇرشىدنىڭ قوشۇلۇشى. مۇرشىد [illegible] قوبۇل قىلىشى ۋە مۇرشىد بەيئەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشى ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ، سەن ئۇستازىڭ ئالغان ۋەزىپىنى غەنىمەت بىلىپ ئۇنىڭغا ۋاپا قىلىشقا تەييار تۇر.

(داۋامى كېيىنكى سانلىرىمىزدا)

ئەرەبچىدىن تەرجىمە قىلىپ تەييارلىغۇچى: ئابدۇجېلىل تۇران

چىن كوممۇنىستلىرىنىڭ ئاتالمىش «مىللىي باراۋەرلىك» پىرىنسىپى

ئابلىمىت بوزقۇرت

چىن كوممۇنىستلىرى شەرقىي تۈركىستاننى ئۆزىنىڭ مۇستەملىكىسىگە ئايلاندۇرۇپ، ئۇيەردىكى يەرلىك مىللەتلەرنى ئۆزىگە بويسۇندۇرۇش ئۈچۈن، 1949- يىلى «مىللىي باراۋەرلىك» شوئارىنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى. لېكىن، چىن كوممۇنىستلىرى شەرقىي تۈركىستاننى قولغا ئالغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ «مىللىي باراۋەرلىك» شوئارىغا ئاسىيلىق قىلىپ، شەرقىي تۈركىستاندىكى يەرلىك مىللەتلەرگە قارىتا خىتاي مىللەتچىلىكىنى يولغا قويدى. بۇنىڭ بىلەن، «مىللىي باراۋەرلىك» شوئارى مۇستەملىكە سىياسىتىنى قوغداش ۋە يەرلىك مىللەتلەرنى ئالداش قورالى بولۇپ قالدى. چۈنكى، ئۇلار ھەرقانداق قانۇن، سىياسەت، پىرىنسىپلىرىدا «مىللىي باراۋەرلىك»نى ئوتتۇرىغا قويغان بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە يەرلىك مىللەتلەرگە ئىنتايىن ئۆچمەنلىك قىلىپ، ئۇلارنى كەمسىتىدۇ ۋە ھوقۇقتىن باراۋەر بولۇشقا يول قويمايدۇ.

بىرىنچى، چىن كوممۇنىستلىرى شەرقىي تۈركىستاننى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، يەرلىك مىللەتلەر ئەسلىدىكى سىياسىي، قانۇنىي ئورنىدىن ۋە ھوقۇقىدىن جەھەتتىن مەھرۇم قىلىندى. چۈنكى، يەرلىك ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، تاجىك، ئۆزبېك ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدا ئىگىلىگەن كادىرلار نىسبىتى ئومۇمىي كادىرلار سانىنىڭ 46 پىرسەنتىنى، يالغۇز خىتاي مىللىتىلا ئومۇمىي كادىرلار سانىنىڭ 54 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. دېمەك، يەرلىك مىللەتنىڭ خوجايىنلىق ھوقۇقىنىڭ ئەڭدىن كۆپ نىسبىتىنى بىرلا خىتاي مىللىتى ئىگىلىگەن.

ئىككىنچى، چىن كوممۇنىستلىرى شەرقىي تۈركىستاننى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، يەرلىك مىللەتلەر ئۆزىنىڭ تەبىئىي بايلىقلىرىنى ئېچىپ پايدىلىنىش ۋە ئۆز ئالدىغا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش- تىن مەھرۇم قالدى. بۇنىڭ بىلەن، يەرلىك مىللەتلەرنىڭ كىيىمى پۈتۈن بولالمىسلىق، قورسىقى توق بولالمىسلىقتەك ئېچىنىشلىق ئاقىۋەت شەكىللەندى، خىتاي مىللىتى يەرلىك مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي ئورنى ۋە ھوقۇقىنى ئىگىلىدى. مەسىلەن، 1956- يىلدىن 1989- يىلغىچە، شەرقىي تۈركىستاندىن تۆمۈر يول ئارقىلىق يۆتكەپ ئېلىپ كېتىلگەن كۆمۈر 30 مىليون 880 مىڭ توننا، نېفىت 44 مىليون 830 مىڭ توننا. 1988- يىلغىچە، شەرقىي تۈركىستاندىن يۆتكەپ ئېلىپ كېتىلگەن تاۋارلارنىڭ ئومۇمىي قىممىتى 14 مىليارت 500 مىليون يۈەندىن ئاشىدۇ.

ئۈچىنچى، چىن كوممۇنىستلىرى شەرقىي تۈركىستاننى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، يەرلىك مىللەتلەر مەدەنىيەت جەھەتتىكى ھوقۇقىدىن ئوخشاشلا مەھرۇم قالدى. بۇنىڭ بىلەن، مائارىپ، ئىلىم-پەن، ئەدەبىيات-سەنئەت، تەنتەربىيە، ساقلىقنى ساقلاش، ئاخبارات ۋە نەشرىيات ئىشلىرىدا يەرلىك مىللەتلەر خىتاي مىللىتىدىن كۆپ ئارقىدا قالدى.

يۇقارقىلاردىن شۇنى ئېنىق كۆرۈۋېلىش مۇمكىنكى، چىن كوممۇنىستلىرى شەرقىي تۈركىستاننى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، يەرلىك مىللەتلەرنىڭ ئىجتىمائىي ئورنىغا، سىياسىي ھوقۇقىغا تاجاۋۇز قىلىپلا قالماي، بەلكى ئىقتىسات، مەدەنىيەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ھوقۇقىنىمۇ ئىگىلىۋالدى. شۇڭا، چىن كوممۇنىستلىرى كۆتۈرۈپ چىققان ئاتالمىش «مىللىي باراۋەرلىك»، شەرقىي تۈركىستاندىكى يەرلىك مىللەتلەرگە ھۆكۈمرانلىق قىلىش ۋە ئۆزىنىڭ مۇستەملىكە سىياسىتىنى كۈچەيتىشتىكى بىر خىل رەزىل ۋاستىدىن باشقا نەرسە ئەمەس!

شەرقىي تۈركىستان ئۆسمۈرلىرى مۇستەملىكىچىلىكنىڭ بىۋاسىتە قۇربانى

پەرھات يۈرۈڭقاش

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، بولۇپمۇ قىزىل چىن ئىشغالىيىتىدىن كېيىن، سۆيۈملۈك ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندىكى سەبىي، ناتىۋان ئۆسمۈر- بالىلار چىن مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ يەرلىك خەلقنى قۇل قىلىش، نادان قالدۇرۇش ۋە ئاسسىمىلاتسىيە قىلىش سىياسىتىنىڭ بىۋاسىتە قۇربانى بولۇپ كەلمەكتە. ئۆز ۋەتىنىدە قىزىل چىن ھۆكۈمىتىنىڭ خىتاي ئوتتۇرا- باشلانغۇچ مەكتەپلىرى بىلەن مىللىي ئوتتۇرا- باشلانغۇچ مەكتەپلەرگە پەرقلىق مۇئامىلە قىلىش سىياسىتى، ئۆزلىرىنى «ئادالەتپەرۋەر» دەپ ئاتىۋالغان قىزىل چىن مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى ئېچىپ بەردى!

ھازىر پۈتۈن شەرقىي تۈركىستان بويىچە 1994 ئوتتۇرا مەكتەپ، 8178 باشلانغۇچ مەكتەپ بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە، مەخسۇس خىتاي ئوتتۇرا مەكتىپى 64.7 پىرسەنتنى ئىگىلەيدۇ. ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، موڭغۇل، تاجىك، تاتار قاتارلىق يەرلىك خەلقلەرنىڭ پەرزەنتلىرى ئوقۇيدىغان ئوتتۇرا مەكتەپ ئاران 35.3 پىرسەنتنى ئىگىلەيدۇ.

قىزىل چىن ھۆكۈمىتى غەرەزلىك ھالدا مىللىي باشلانغۇچ مەكتەپلەرنى سان جەھەتتە كۆپەيتىشكىلا ئاتلىنىپ، مۇنچە كۈچ سەرپ قىلىپ قويۇپ، مىللىي ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ كۆپىيىشىنى تۈرلۈك يوللار بىلەن چەكلىگەچكە، ھازىر، باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن نەچچە يۈزمىڭ يەرلىك ئۆسمۈر بالا ئوتتۇرا مەكتەپلەردە داۋاملىق ئوقۇش ئىمكانىيىتىدىن مەھرۇم قالماقتا. ھازىر، قىزىل چىن ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستانغا ئاجراتقان مائارىپ خىراجىتىنىڭ 70 پىرسەنتىگە يېقىنراقى ئاساسەن خىتاي مەكتەپلىرىگە سەرپلەنمەكتە. خىتاي مەكتەپلىرى بىلەن مىللىي مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش شارائىتى ۋە ئوقۇتۇش سۈپىتى جەھەتتىكى پەرق كىشىنى غەزەپلەندۈرىدىغان دەرىجىدە روشەن ھالدا ئېشىپ بارماقتا.

چىن ھۆكۈمىتى «نامرات رايون» دەپ ئاتىۋالغان شەرقىي تۈركىستاندىكى ئاساسلىق يەرلىك خەلق ياشايدىغان قەشقەر، خوتەن، ئاقسۇ رايونلىرىدىكى ئوتتۇرا- باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ 60 پىرسەنتىدىن كۆپرەكى ئاساسەن خام كېسەكتىن قوپۇرۇلغان، سىنىپلىرىنىڭ تام- تورۇسلىرىغا دەز كەتكەن ھەمدە تىرەك قويۇلغان خەتەرلىك سىنىپلار. ئۆسمۈر- بالىلىرىمىز ئەنە شۇنداق ناچار مۇھىتتا ئوقۇشقا مەجبۇر بولماقتا. دەل بۇنىڭ ئەكسىچە، شەرقىي تۈركىستاندىكى خىتاي مەكتەپلىرىنىڭ 90 پىرسەنتىدىن كۆپرەكى دۆلەت بىۋاسىتە مەبلەغ سېلىپ قۇرغان خىش- سېمونت ۋە بېتونلۇق زامانىۋى قۇرۇلۇشلاردۇر.

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، قىزىل چىن ھۆكۈمىتى مىللىي رايونلارنىڭ مائارىپ خىراجىتىنى يىلىغا 15 پىرسەن قىسقارتىپ بېرىش بىلەن بىرگە، شەرقىي تۈركىستاندا «ئۆز يېغىدا ئۆزىنى قورۇش» سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ، ئاتالمىش «خەلق مەكتىپىنى خەلق قۇرىدۇ» دېگەن پەتىۋانى توقۇپ چىقىپ، يىللىق ساپ كىرىمى 25 دوللارغا بارمايدىغان بىچارە دېھقانلىرىمىزغا ھەددەپ مائارىپ سېلىقى سالماقتا. ئۇلارغا مەجبۇرىي ئەمگەك كۈنى بېكىتىپ، مەكتەپ قۇرۇلۇشىغا بىۋاسىتە سالماقتا. شۇنداقلا ئۇلاردىن مەجبۇرىي پۇل يىغماقتا. بۇخىل نامۇۋاپىق

سېلىقلارنىڭ كۆپىيىشى بىلەن، شەرقىي تۈركىستاندىكى دېھقانلىرىمىزنىڭ زىممىسىدىكى يىللىق باج- سېلىق، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي كىرىمىنىڭ 30 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. بۇ، چىن خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنىدا بېكىتىلگەن «دېھقانلاردىن ئېلىنىدىغان باج- سېلىق ئۇلارنىڭ ئومۇمىي كىرىمىنىڭ بەش پىرسەنتىدىن ئېشىپ كەتمەسلىكى لازىم» دېگەن پىرىنسىپقا تامامەن خىلاپ!

باج- سېلىقنىڭ كۆپلىكى، ئائىلە كىرىمىنىڭ تۆۋەن بولۇشى تۈپەيلىدىن، كۆپلىگەن تۈركىستانلىق دېھقانلار بالىلىرىنى مەكتەپلەردىن توختىتىپ، ئۇلارنى دېھقانچىلىق ۋە باشقا جىسمانىي ئىشلەمچىلىككە سېلىشقا مەجبۇر بولماقتا. تېخى 10 ياشقا توشمىغان نارەسىدە بالىلارنىڭ ئېتىزلاردا ئىشلەپ ئەمگەك قىلىۋاتقانلىقىنى تۈركىستاننىڭ ھەممىلا يېرىدە ئۇچرىتىشقا بولىدۇ.

كىشىنى تېخىمۇ غەزەپلەندۈرىدىغىنى شۇكى، شەرقىي تۈركىستاندا دۆلەت تەرىپىدىن مەبلەغ سېلىنىپ قۇرۇلغان يەسلى، بالىلار باغچىلىرىدا تەربىيىلىنىۋاتقان بالىلارنىڭ 85 پىرسەنتى خىتاي بالىلىرىدۇر.

چىن ھۆكۈمىتى بۇخىل ناھەقچىلىكنى يوشۇرۇش ئۈچۈن، «شىنجاڭ بىر نامرات رايون، ئىقتىسادى ئارقىدا قالغان» دەپ جېنىنىڭ بېرىچە تەشۋىق قىلماقتا. ئەمما، شەرقىي تۈركىستاننىڭ بايلىقلار بىلەن تولغان كۆھەرزىمىن ئىكەنلىكىنى شەرقىي تۈركىستانلىقلا ئەمەس، پۈتۈن دۇنيا خەلقىمۇ بەش قولدەك بىلىدۇ. چىن مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ شەرقىي تۈركىستاننى قايسى دەرىجىدە تالان- تاراج قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيدۇ. ئەنە شۇنداق ئىكەن، شەرقىي تۈركىستان قانداق قىلىپ نامرات، ئارقىدا قالغان رايون بولسۇن؟ شەرقىي تۈركىستاننىڭ ھازىرقى نامراتلىق ھالىتىگە ئاساسەن چىن مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ تالان- تاراج قىلىش سىياسىتى سەۋەبچى بولغان. شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ جۈملىدىن ئۆسمۈر- بالىلىرىنىڭ ئۆز ۋەتىنىنىڭ بايلىقىدىن ئۆز بەختىنى تېپىشقا ھەققى يوقمۇ؟

چەتئەللىكلەر نەزىرىدىكى شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى «ئۈرۈمچى ساياھىتى»

زەينەپ گۆگۈس (تۈركىيە «ھۆررىيەت» گېزىتى مۇخبىرى)

(تۈركىيەدە چىقىدىغان «ھۆررىيەت» گېزىتىنىڭ 1993-يىلى 31-ئاۋغۇست سانىدىكى خەۋىرى)

چىننىڭ «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى» نى، يەنى شەرقىي تۈركىستاننى قازاقىستاندىن ئايرىپ تۇرغان تىيانشان تاغلىرى، تۈرك تارىخى كىتابلىرىدا، «تەڭرى تاغلىرى» دەپ ئاتالغان ئېلىنتىمىز. مۇخبىر ۋە يازغۇچى يازگۈلى ئاي موقان بىر قانچە ئاي بۇرۇن چىنغا بارغان ئىدى. بۇ رايوندىكى تەڭرى تاغ ئېتەكلىرىدە ئات ئۈستىدە كېتىۋاتقان يېزىلىق بىر موسىپىتقا ئۇچراشتى ۋە ئۇنىڭدىن، «ماڭا قاراڭچۇ، سىز قەيەردىن كېلىۋاتىسىز؟» دەپ سورىدى. بۇ موسىپىت بوۋاي بىر قولى بىلەن يىراقتىكى تەڭرى تاغلىرىنىڭ بىر چوققىسىنى كۆرسىتىپ، «ئەنە شۇ قارشى تەرەپتىكى تاغدىن كېلىۋاتىمەن» دەپ جاۋاپ بەردى.

ئادىرىياتىك دېڭىزىدىن مەدىتسىنچە سوزۇلغان بۈگۈنكى زېمىندا تۈرك ئەسىردىن سۆز ئېچىش خىيالى بىر پىكىر ئەمەس، بەلكى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئىكەنلىكىگە بۈگۈندىن ئارتۇق باشقا دەلىل-ئىسپات تاپالمايمىز. تەڭرى تاغلىرى ئېتەكلىرىدە ياشاۋاتقان خەلقلەر بىلەن ئورتاق ھالغا كەلگەن بۈيۈك مەدەنىيەت مىراسلىرىنىڭ ۋەتىنى، دىن قېرىنداشلىقىنىڭ تۈركىيەدە تارىخ ۋە سىياسىي نوپۇزغا ئېرىشىش ئەۋزەللىكى، تارىخ ۋە جۇغراپىيە يوقالمىغىچە يوقالمايدۇ. شۇڭدا قىتىمىز، بەزىدە بۇ خىل ئەۋزەللىكنى تىلغا ئېلىشىمىز تازا تىزغىن قارشى ئېلىنماي قالىدۇ. بۇھەقتە، بىر تەرەپتىن، غەرب دۇنياسىنى ۋە روسىيەنى قورقۇتۇۋەتمەيلى، دېگۈچىلەر بار؛ يەنە بىر تەرەپتىن، گەرچە تۈركىيە مۇشۇنداق ئەۋزەللىككە ئىگە بولسىمۇ، بۇ رىياللىقنى ھەزىم قىلالمىغان بىر تۈركۈم رىياللىرىمىز بار. ئەسلىدە، ھېچكىمدىن قورقۇشنىڭ ۋە ئۈركۈشنىڭ ھاجىتى يوق، چۈنكى، ھەركىم ۋاستىلىق ۋە ۋاستىسىز ھالدا بۇلارنىڭ پەرقىنى بىلىۋاتىدۇ. بىزنىڭ قاتچىلىك يوشۇرۇشىمىزدىن قەتئىي نەزەر، بوسنا، ئەزەربەيجان ۋە ھەتتا چىن تۈركىستان (شەرقىي تۈركىستان)غا قارىتا بەزى تەدبىرلەر ئېلىنىۋاتىدۇ.

تۈركىيەنىڭ 21-ئەسىرگە تەۋە بولغان ستراتېگىيە نۇقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ترانس-كافكاسىيا شاخىسىنىڭ غوللۇق ئۈرۈقى نېفىتتىن ئىبارەت. بۇ ئويۇننىڭ باشلىنىش نۇقتىسى باكۇ نېفىتلىكى بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ياندىش ھالدا، قازاقىستان، ھەتتا تېخىمۇ ئۇزاق شەرقىي تۈركىستان نېفىتلىكى دىققىتىمىزدىن ساقىت قىلىنماسلىقى كېرەك.

تېزمۇ ئەتتەرەققىي قىلىۋاتقان چىن ۋە ئاسىيا، تىنچ ئوكيان رايونلىرىنىڭ ئېھتىياجى بولغان نېفىتنىڭ چىقىۋاتقان يېرى شەرقىي تۈركىستاندىن ئىبارەت.

گېرمانىيەدە چىقىدىغان (Der Spiegel) ژورنىلى، پۈتۈن ئۈمىدىنى بۇ رايوندىكى نېفىتكە باغلىغان چىننىڭ، بۇ رايونغا تىزلىك بىلەن كۆپلەپ خىتاي كۆچمەنلىرىنى يەرلەشتۈرۈش ئارقىلىق، بۇيەردىكى تۈركلەرنىڭ خوجايىنلىق ئورنىنى ئاخىرلاشتۇرۇش سىياسىتىنى يۈرگۈزۈۋاتقانلىقىنى يازدى، بۇنىڭغا ئاساسلانغاندا، چىندىكى تۈركلەر، ئامېرىكىدىكى ھىندىيانلارغا ئوخشاش ئاقىۋەتكە ئۇچرىشى مۇمكىن. چىننىڭ مەقسىدى، تىنچ ئوكيانغا توغۇلۇۋاتقان نېفىتلىكىگە قازاقىستان نېفىتلىكلىرىنىڭ قوشۇلىشىدىن ئىبارەت.

بېيجىڭ بۇھەقتە غەربتىكى نېفىت شىركەتلىرى بىلەن شېرىدە ئولتۇرۇپ مۇزاكىرىسىنى باشلىۋېتىش بىلەن تەڭ، قازاقىستان بىلەن بولغان موكسىمان دېپلوماتىك پائالىيەتلىرىنى كۈچەيتمەكتە. بىزنىڭ ھازىرقى ئېيتىۋاتقانلىرىمىز ئېلىنماي كېلىۋاتقان، ئەمما باشقىلار خېلى ئۇزۇندىن بېرى سىنارىيە يېزىۋاتقان بىر تېمىمۇ بار. ئوتتۇرا ئاسىيا نېفىتلىرىنىڭ ئاساسلىق قىسمى تۈركىي مىللەتلەرنىڭ قولىدا. كەلگۈسىدە بىر تۈرۈك ئوپېكاسىنىڭ قۇرۇلۇش ئېھتىمالى پەۋقۇلئاددە چوڭ. باكۇ-جەيھان نېفىت تورۇبا يولى رايونلىرى ئارىسىدا بۇنچىلىك داغدۇغا بولۇپ كېتىشىنىڭ سەۋەبى دەل شۇدۇر. بىز بۇنداق ئېغىر يۈكنى ئۈستىمىزگە ئېلىشنى ھەرگىزمۇ ئېغىر كۆرمەسلىكىمىز لازىم. يۈك توشۇشتىن قورۇققان ھېچقاچان كۆزلىگەن مەنزىلگە يېتەلمەيدۇ. تۈرۈك دۇنياسىدا كەلگۈسىدىكى بۇ ئېغىر يۈكنى زىممىسىگە ئالىدىغان ياش ئىنسانلىرىمىز مۇتلەق چىقىدۇ!

تۈرۈكچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى: مۇھەممەت كۆكيار

قازاقىستاندا خىتايغا قارشى نامايىش ئۆتكۈزۈلدى

قازاقىستان مۇخبىرى كىيال سابدالىنىڭ خەۋەر قىلىشىچە، 8-ئاينىڭ 27-كۈنى قازاقىستاندىكى ھەممىللەت خەلقى، قازاقىستان بىلەن شەرقىي تۈركىستان چېگرا بويلىرىدا چىنغا قارشى كەڭ كۆلەمدە نامايىش ئېلىپ بارغان. قازاقىستاندىكى قازاقىستان كېڭەش پارتىيىسى، ئازات پارتىيىسى ۋە ئاۋادا شەمەي ئاتوم قوراللىرىغا قارشى تۇرۇش ئىتتىپاقى، بىرلىكتە ئۇيۇشتۇرغان بۇقېتىمقى نامايىشقا، قازاقىستان، قىرغىزىستان ۋە ئۆزبېكىستاندىكى ئەچچە مىڭلىغان ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، ئۆزبېك خەلقى قاتناشقان.

قازاقىستان ئازات پارتىيىسىنىڭ باش رەئىسى ئاماتاي ئاسىلبېك بۇقېتىمقى نامايىشتا نۇتۇق سۆزلەپ، چىن ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا مۇستەملىك ئېلىپ بېرىۋاتقان ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز قاتارلىق خەلقلەرگە قاراتقان كىشىلىك ھوقۇق تاجاۋۇزچىلىقى ئۈستىدىن شىكايەت قىلدى ۋە چىن ھۆكۈمىتىدىن، بۇيەردىكى ئۇيغۇر، قازاق قاتارلىق يەرلىك خەلقلەرنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھەققانىي ھوقۇقىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش ۋە يالغۇز شەرقىي تۈركىستاندىلا ئەمەس، قازاقىستاننىڭمۇ خەلقى ۋە مۇھىتىغا ئېغىر پاجىئەلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىۋاتقان ئاتوم ياراقلىرى سىنىقىنى دەرھال توختىتىشنى تەلەپ قىلدى.

ئاسىلبېك يەنە، تۆۋەندىكى چىن ھۆكۈمىتى يالغۇز شەرقىي تۈركىستانغىلا كۆچمەن يەرلەشتۈرۈش سىياسىتى يۈرگۈزۈپ قالماي، بەلكى، قازاقىستان ۋە قىرغىزىستانغىمۇ يۈزمىڭلىغان خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ ئېقىپ كىرىشىگە سەۋەپچى بولۇۋاتقانلىقىنى، پەقەت قازاقىستاندىلا يۈزمىڭدىن ئارتۇق خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ بارلىقىنى، بۇ خىتايلارنىڭ كۆپ قىسمىنىڭ قازاقىستاندا تۇرۇش ۋىزىسى تۈگەپ كەتكەن بولسىمۇ، يەنىلا قانۇنسىز تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئەسكەرتتى.

ئاسىلبېك ئاخىرىدا، قازاقىستان ھۆكۈمىتىدىن، تېزلىك بىلەن تەدبىر قوللىنىپ، خىتاي ئاقىنى تاجاۋۇزچىلىقىغا قارشى جىددىي قارار چىقىرىشنى تەلەپ قىلدى.

گېزىت ئىدارە ھەيئىتىدىكىلەر
گېزىت مەسئۇلى: مۇھەممەت قەشقەرلى
GAZETE SAHIBI ;: MEHMET KAŞKARLI
مەسئۇل مۇھەررىر: ئابدۇجېلىل تۇران
YAZI İŞLERİ MÜDÜRİ : CELİL TURAN
باش تەھرىر: پەرھات يۇرۇڭقاش
تەھرىرلەر: مۇھەممەت كۆكيار، ئەسقەر ئىلقۇت، شاخېلىل بوزقۇرت

گېزىتىمىز ۋاكالەتچىلىرى
شۋېتسارىيەدىن: ئەنۋەر راخان
گېرمانىيەدىن: ئۆمەر قانات
گوللاندىيەدىن: كامىنار
ئامېرىكىدىن: ئەنۋەر يۈسۈپ
ئاۋۇستىرالىيەدىن: بەختىيار خوجا
سەئۇدى ئەرەبىستاندىن: تۇرسۇن قەشقەرلى

(ئىزاھات: گېزىتىمىزدە بېسىلغان ماقالىلەرنىڭ جاۋاپكارلىقىنى ئۆز ئۈستىمىزگە ئالالمايمىز. مەسئۇلىيىتى ئاپتورلار ئۈستىدە)

GAZETE ADRESİ:
ZÜBEYDA HANIM CAD. NO. I44/I
ZEYTİNBURNU/İSTANBUL/TÜRKİYE
TEL: 558 40 92,5I0 5I 74

Gazetemizde Yayinlanan Yazilardan
Gazetimiz Sorumlu Değildir

قەدىرخان ياركەندى شېئىرلىرىدىن پارچە

كەمبەغەل كەپىسى كۆلانى،
شەيخلەرنىڭ ئادەم ئەمەس.
ئۆلگىچە ئەيتسام مۇقامنى،
مەن ئۈچۈن ماتەم ئەمەس.

كەچتىم مەن زامانىڭدىن،
ياخشى كەم يامانىڭدىن.
ئاق سەللە، پېشىل سەللە،
بىزار مەن تامامىڭدىن.

مۇقام جاھاندا تائلىنىڭ ساباسى،
جانانغا جانىڭى قالسۇن ساداسى.
ھەم تىلىڭى كېلەلمەس بۇلبۇل ناۋاسى،
ئالەمدە يوقتۇر بۇنىڭ باھاسى.

دوختۇر. ئاجان

ئامانىساخان غەزىلى

(«ئاقىۋەت»)

رەتلىنىپ قۇتلۇق مۇقام جار بولدى ئەلگە ئاقىۋەت،
تەلمۈرۈپ كۈتكەن تىلەك ئاشتى ئەمەلگە ئاقىۋەت.

ئۆتتى ئونبەش كۈز باھار كۈلدى مۇقام پورەكلىرى،
كۈلدى ياپراپ ناگۇلا غەمكىن كۆڭۈللەر ئاقىۋەت.

خەلقە مۇقامنى ئابىقىپ تەلمۈردى ئاشىقلار ھامان،
كەتمىدى ئەل ئارمىنى بىھۇدە سەلگە ئاقىۋەت.

باغ ئارا گۈل ئىشقىدا بۇلبۇل چىمەنگە زارىدى،
سايرىدى خەندان ئۇرۇپ قونغاندا گۈلگە ئاقىۋەت.

سايرىغاندا نەغمە-مەشرەپ، داستان مەرغۇللىرى،
ئەۋجىدىن ئاسمان-زېمىن سەيلىگە تولدى ئاقىۋەت.

باق! مۇغەننىلەر ھامان چالماقتا زوق بىرلە ناۋا،
قىز-يىگىت جەۋلان قىلىپ، جۇشتى سەنەمگە ئاقىۋەت.

ئەي نەپىسى تەمبۇرىڭنى سايرىتىپ چالغىن راسا،
جامىمىز تولغاي شاراپقا چىققۇن ئارمان ئاقىۋەت.

دوختۇر ئاجان

ئاھ، تۈركىستان!

(شېئىر)

سىيىتنىسا لوقمان شەمشات

شەرقنىڭ ئاسمىنىدا ئالتۇن يۇلتۇزدەك،
چاقنىغان ئانا يۇرت گۈزەل تۈركىستان،
قۇچىغى پايانسىز رەڭدار گىلەمدەك،
ھۆسنىدۇر گويا كى جەننەت گۈلىستان.

بېھىشتەك گۈللىغىنىڭ باغۇ-ستى تۇرۇپ،
قۇللۇقتا ئىڭرايدۇ ئۇيغۇر ئەۋلادى،
تارىخنىڭ شاھىدى ئەزىز قەشقەرنىڭ،
پەلەككە يەتمەكتە ئاھۇ-پەريادى!

ئەنە گۈل خوتەننىڭ كوچىلىرىدا،
سەبىلەر سارغىيىپ يۈرەر خارۇ-زار،
ما يا تىلىق ئانىسى ئەمگەكچى خەلقىم،
بايلىقتى يارىتىپ ئۆزى ئاچۇ-زار.

كۈمۈشدان ماكانى شۇ گۈزەل ئاقسۇ،
ئىبلىسنىڭ زۇلمىدىن كەتكەن ھالسىراپ،
كورلىنىڭ لالىزار بوستانلىرى بۇ،
توڭگۇزلار دەستىدىن ياتار قاغجىراپ.

تۇرپاننىڭ جەننەتتەك ئۈزۈمزارلىرى،
ئايلانغان يىرتقۇچنىڭ ئىشرەت گاھىغا،
بۇلغىنىپ قومۇلنىڭ چىمەنزارلىرى،
يوقالدى ئەڭ پاسىق تاپان ئاستىدا.

ۋە، لېكىن بۇزۇلۇم ئەمەس بەختتە،
يانغۇسى بىر كۈنى ھۆرلۈكتىن چىراق.
خىتاينىڭ تاجۇ-تەختى يېتىپ زاۋاللىق،
لەپىلدەر تۈركىستاندا ئاي-يۇلتۇز بايراق!

(1993-يىل 8-ئاي، ئىستانبۇل)

«ئۇ.ن.پ.ئو» يىغىنىدىن كۆرۈنۈشلەر

8- ئاينىڭ 4- كۈنى، بىرلەشكەن مىللەتلەر تەش-
كىلاتىنىڭ جەنۋەدىكى يىغىن زالىدا، «بىرلەشكەن
دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا ۋەكىلى بولمىغان مىللەتلەر
تەشكىلاتى» نىڭ يىغىنى چاقىرىلدى.
سۈرەتتە: بۇ قېتىمقى يىغىنغا قاتناشقان تىبەت،
شەرقىي تۈركىستان ۋە باشقا ئەللەرنىڭ ۋەكىللىرى
خاتىرە ئۈچۈن سۈرەتكە چۈشمەكتە.

8- ئاينىڭ 4- كۈنى، جەنۋەدە ئېچىلغان «بىرلەشكەن
دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا ۋەكىلى بولمىغان مىللەتلەر
تەشكىلاتى» يىغىنىدا، بۇ تەشكىلاتنىڭ باشلىقى ئەركىن
ئالپتېكىن، «چىننىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى ئىنسان
ھەقلىرى تاجاۋۇزى» دېگەن تېمىدا دوكلات بەردى.
سۈرەتتە: ئەركىن ئالپتېكىن دوكلات بەرمەكتە.

«ئۇ ن پ ئو» يىغىنىدا، يىغىن رەئىسى ئەركىن
ئالپتېكىن ۋە شەرقىي تۈركىستان ۋەكىلى ئاخۇنجانلار
شاڭگاڭ گېزىتلىرىنىڭ مۇخبىرلىرى ھەمدە ھەلقئارا
كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن شەرقىي تۈر-
كىستان مەسىلىسى ھەققىدە سۆھبەتلەشمەكتە.

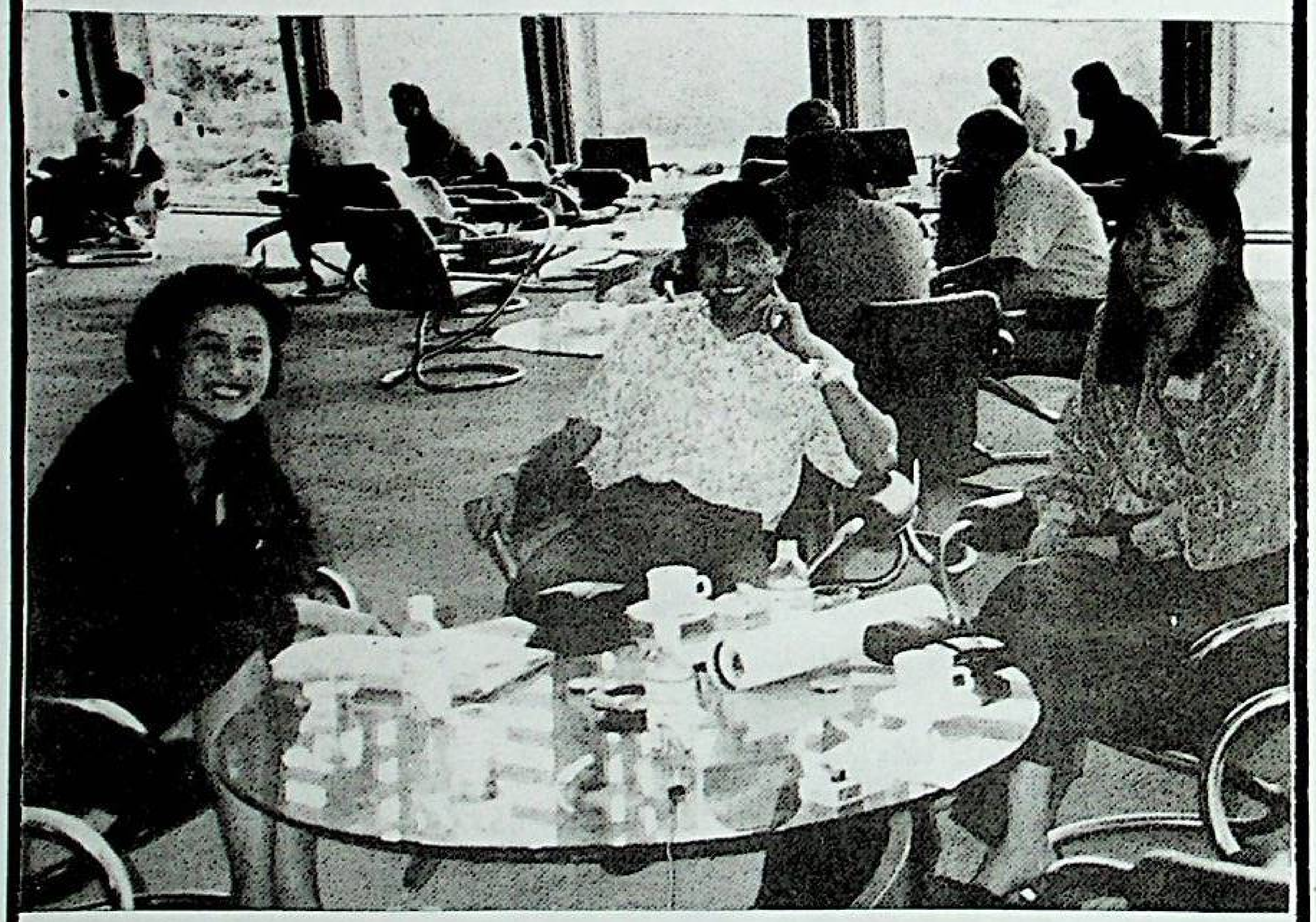

«ئۇ ن پ ئو» يىغىنىغا قاتناشقان شەرقىي
تۈركىستانلىق ياش مۇجاھىت كېرەم شېرىپ چەتئەل
مۇخبىرلىرىغا شەرقىي تۈركىستاندىكى ئىنسان ھەقلىرى
ئەھۋالىنى تونۇشتۇرماقتا.

«ئۇ ن پ ئو» يىغىنىغا قاتناشقان تىبەت ۋە
شەرقىي تۈركىستان ۋەكىللىرى بىرگە.

تىبەت ياشلار قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىرى «ئۇ ن پ ئو»دا

بارىن قەھرىمانلىرى

مۇھەممەت ھەسەن

تۇرغۇنجان مەھەممەت

ئەزىز قۇربان

مەھەممەت روزى

قۇربان جۇمە

تۇختى ئىسلام

تۇرغۇن ئابدۇلكېرىم

مۇھەممەت ئەمىن ئۆمەر

ھارۇنجان مۇھەممەت

راخمانجان ئەخمەت

زەيدىن يۈسۈپ

جاپبار مۇھەممەت

ئەخمەت ئابلاھبەردى

روزى ھاشىم

قۇربان مۇھەممەت

ئەخمەت ئەمىن

روزى جۇمە

在历史上曾数次受外国侵略并受其统治的中国人民，应该理解今天在中共总领统治下的东土耳其斯坦人民受奴役的痛苦和我们的正义民族独立运动。中共的末日已来临，我们的祖国定将解放，我们劝告汉人，不要当中共民族殖民统治政策的牺牲品，停止移居东土耳其斯坦。

We worn the international companies which they made contracts with the Republican of China to search for petrol and minerals and all other national resources in Synkying which is the independent area in the west of China. *Not to be involve* with the Republic of China or the National China in dealing with these Governments to steal and west our national resources in the Area. we announce that these deals and contracts are not legal, until we get our right on our freedom country.
(*Alourgorion*

لخوة الايمان في سائر الدول العربيه والاسلاميه وبيوت المال والتجاره تناشدكم باسم الاخوة الاسلاميه العلميه لن تحذروا في المعاملة مع الصين الشعبيه والوطنيه بغمط حقوق اخوانكم في الله في تركستان الشرقيه الذين يعانون الامرين من ظلم وطغيان الفئه الحاكمه في الصين وسوف نقابل الاحسان بالاحسان منذ فجر يوم الخلاص باذن الله تعالى.
(الاويغوريون .

بارىن قەھرىمانلىرى

ئىساق قارى باي ئوغلى

هۆسەيىن قۇربان

ئابدۇھامىت قارپالتا

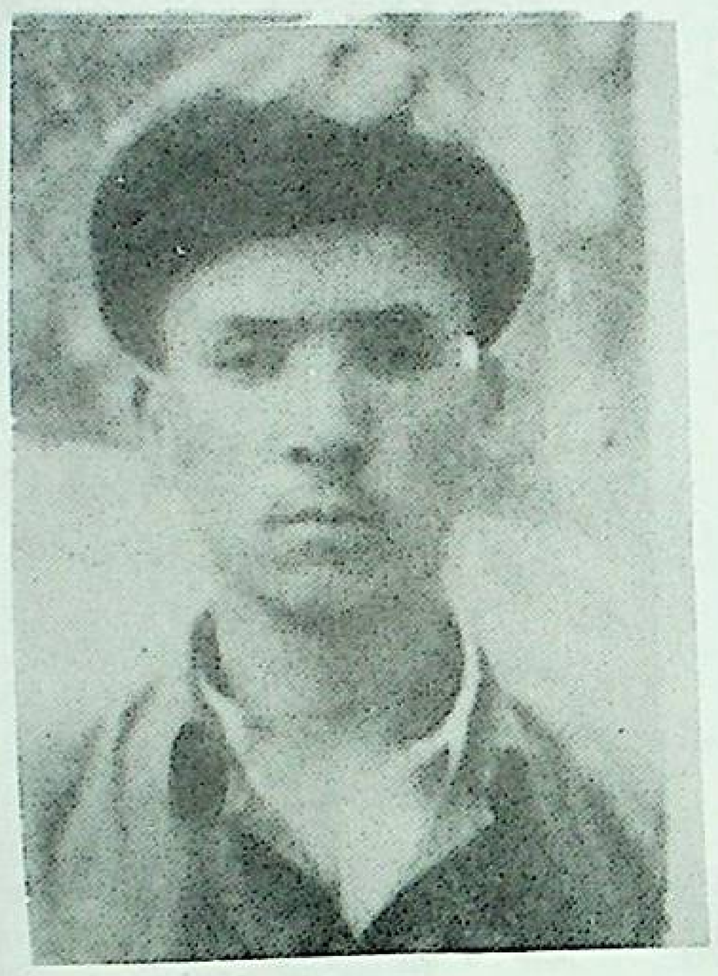
ئىبراھىم ئەخمەت

جامال مۇھەممەت

يولۋاس توختى

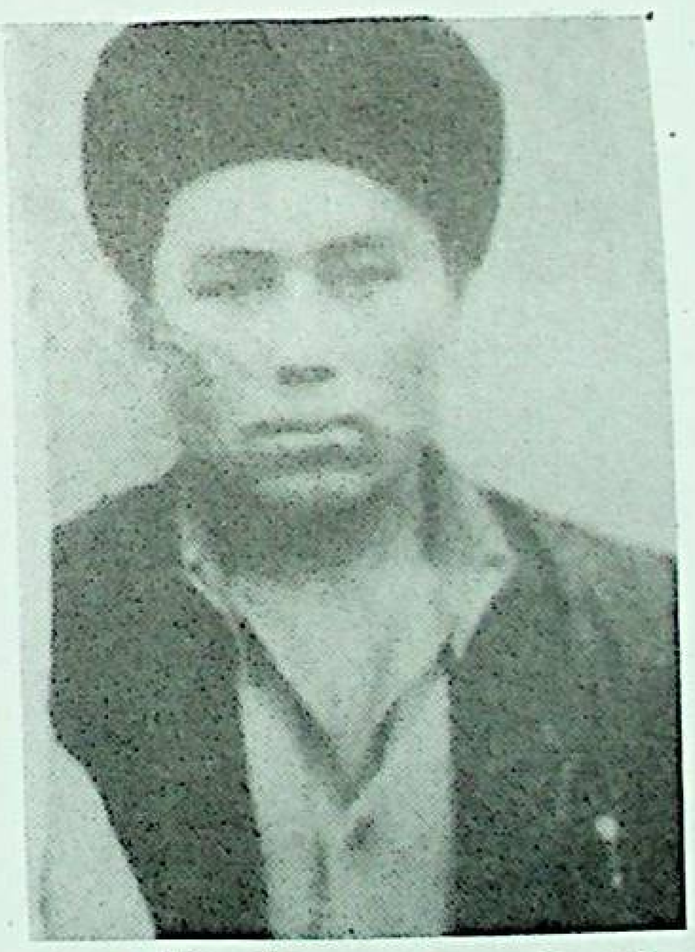
ئابابەكرى تۇرغۇن

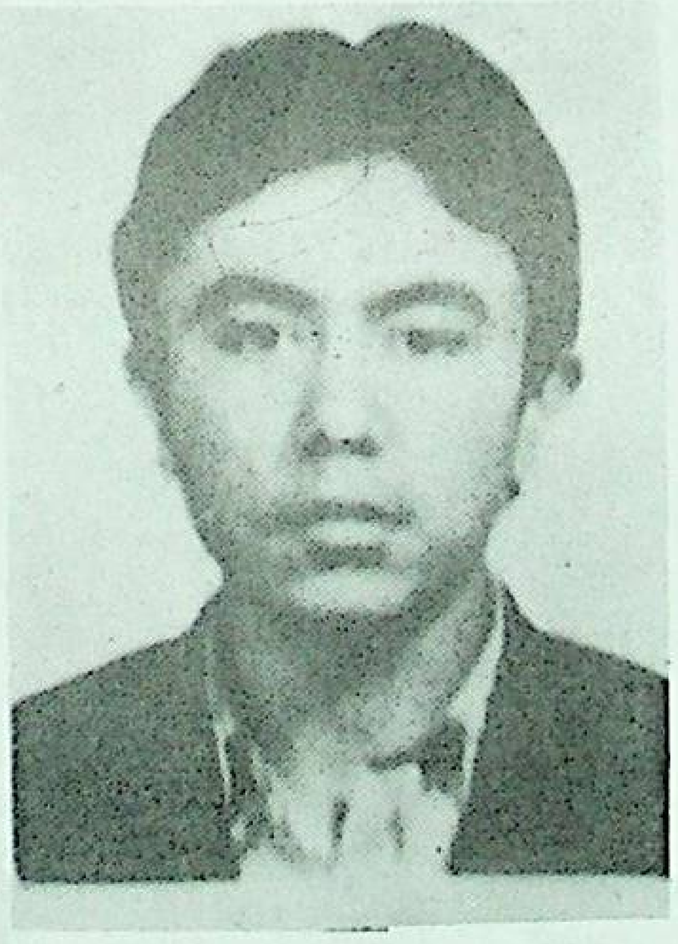
ئابدۇغېنى تۇرسۇن

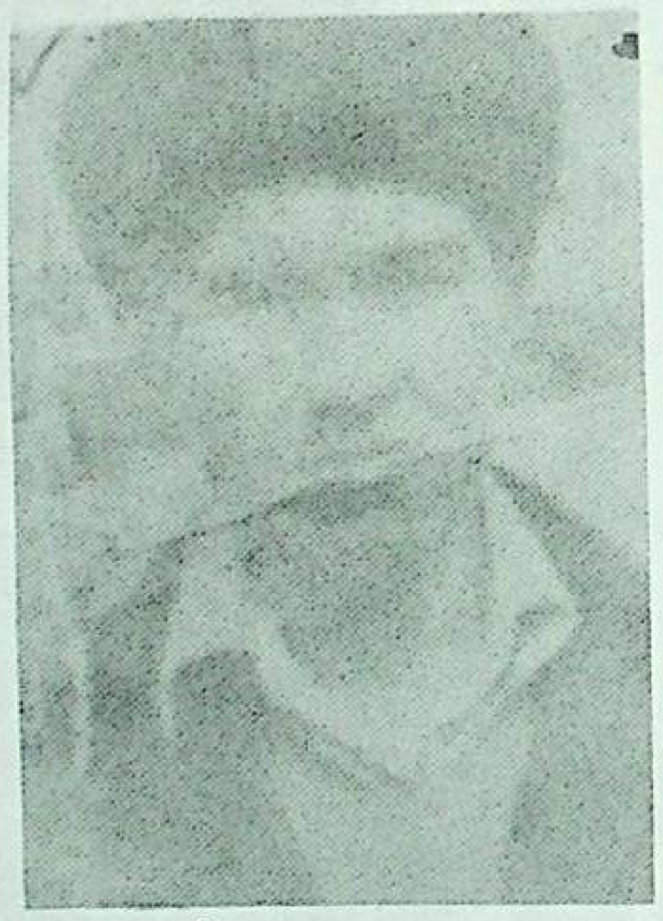
مۇھەممەت ياسىن

ئابدۇرېھىم تۇردى

سۇلايمان ئەيسا